

LJUBLJANSKI ZVON

• 12 •

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

1919
LETNIK 39
STEVILKA

10

Vsebina oktobrskega zvezka.

1. Oton Župančič: <i>Kapitan Božo</i>	577
2. Dr. Ivan Tavčar: <i>Visoška kronika</i> . (Dalje prihodnjič).	578
3. Vojeslav Molé: <i>Ob Jeniseju</i>	590
4. André Michel: <i>Razstava jugoslovanskih umetnikov v Parizu</i>	591
5. Anton Batagelj: <i>V bolezni</i>	598
6. Josip Kostanjevec: <i>Kam?</i>	599
7. Franjo Roš: <i>V svobodi</i>	607
8. Dr. Ivo Šorli: <i>Izgubljeni sin</i>	608
9. Stano Kosovel: <i>Serenada</i>	612
10. Milan Fabjančič: <i>Mladi interniranec</i>	613
11. Marija Kmetova: <i>Večerna</i>	619
12. Igo Gruden: <i>Besede sladke</i>	620
13. Avgust Žigon: <i>Prispevek k petdesetletnici</i> . (Dalje prihodnjič).	621
14. Listek	627
J. A. G.: <i>Levstik, Vladimir. Gadje gnezdo</i> . — A. Debeljak: <i>Ivan Albrecht: Skutnje</i> . — Anton Melik-Loboda: <i>Dragiša V. Vasić: Karakter i mentalitet jednog pokolenja</i> . — Dr. Ivan Prijatelj: <i>D. S. Merežkovskij, Vječni suputnici</i> . — Ferd. Seidl: <i>Dr. J. C. Oblak. Koroška Slovenija</i> . — Anton Melik-Loboda: <i>Ferrero, Guglielmo</i> . — Petruška: <i>ŕ V. M. Vasnevov</i> . — Dr. G. Čremošnik: <i>Car Emin, Viktor, Pod sumnjom</i> . — — on —: <i>Župančič med Nemci</i> .	
15. Nove knjige	640

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 36 K, za pol leta 18 K,
za četrt leta 9 K, za vse inozemstvo po 41 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 4 K. =====

Novi naročniki dobijo lahko še vse dosedanje letošnje številke.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruge“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Oton Župančič:

Kapitan Božo.

Ko sva sedela
s kapitanom Božom
na krovu Quarnera,
ladje, ki jo je pripeljal
za prevrata
po kanalih med otoki
Jugoslaviji v dar —
prihrumeli so v najin razgovor
vinjeni drugi
z budalostmi.

Ko sva sedela zopet samá,
je stisnil ustnice
in spregovoril:
„Vse, kar sva čula,
je suha zemlja,
je prst in blato . . .
Moj rod zre v svet skozi véliko okno . . .
Jaz s svojimi mladimi očmi,
jaz sem preplul vse meridijane
in vem, da je zemeljska krogla kristal . . .“

Potem sva molčala,
in vse konstelacije nebá
bile so verno prerisane v vodi,
in midva sredi njih . . .

Dr. Ivan Tavčar:

Visoška kronika.

Svoji ženi Frančiški, sedanji Visošci, poklanja Emil Leon.

1695.

(Dalje.)

XIII.

Kako je bila sojena naša Agata pred kravo sod-nijo v Loki.

Na dan sv. Tiburcija mučenika se je imela ob desetih zjutraj začeti sodba. Z Jurjem sva na vse jutro odjezdila v mesto. Upala sva, da bodeva sama in da nama ne bo treba povešati oči, ko je vendar od Žirov do Loke cela dolina vedela in govorila o naši sramoti. A močno sva bila ogoljufana: hodilo je po poti skoraj toliko množic, kakor tedaj, ko hodi ljudstvo na božja pota. Hribovcev in dolincev — vseh je bilo polno, in nekateri so bili še tako brez vsake pameti, da so vlačili otroke s sabo. Vse je hitelo v mesto, in skoraj več jih je bilo kakor tisti dan, ko so ob glavo dejali onega iz polka Ferrari, ki je umoril in oropal kmeta iz Zminjca. Puščali so naju v miru, in to še celo tisti, ki so bili prepričani, da je Agata čarovnica, ker je lansko leto tu in tam padala toča v pogorju in po dolini.

Tudi Ana Renata iz Scheffertna se je odpravljala, ker je hlapec pred dvorcem vodil osedlana dva konja. Zavila sva jo nazaj okrog griča in čakala, da je Ana Renata odjezdila s svojim hlapčutom. Ljudstvo sva nalašč spuščala naprej, da je naju prehitelo, tako da sva bila pri zadnjih, ko sva pri Poljanskih vratih jahala v mesto.

Pri Wohlgemuetu sva spravila konjiča pod streho, pa ni bilo skoraj nikogar doma, ker je že bilo vse na sodišču. Tudi Loka je bila prazna. Vse je drlo na prostor, kjer je Janez Frančišek ukazal očitno in vsakemu pristopno razpravo.

Na pašniku, ki leži pod spodnjim obzidjem ter se vleče od Poljanske do Šelške Sore, so na škofovo povelje ogradili ta proštor, in tam naj bi se razpravljalo pred vsem svetom, da bi pozneje nikdo ne mogel govoriti, da se je hotelo kaj prikriti. Na tem pašniku je imel samo kovač Langerholz svojo lopo, drugega

poslopja ni bilo na obširnem svetu. Nekako v sredi je bilo pripravljeno na štiri vogle ograjeno sodišče; tam je bila miza za sodnike in pa vzvišen oder, ki se je lahko videl od vseh štirih strani. Tu je imela sedeti Agata, — škof sam je bil tako zaukazal.

Ob devetih se je že trla množica po tratinah okrog sodišča in z veliko radovednostjo je pričakovala dogodkov. Pa ne samo na trikotni ravnini med Selščico in Poljanščico, ljudstvo se je gnetlo tudi na oni strani obeh voda; posebno na desnem bregu Poljanščice, na gospoda Apfaltrerna travniku, je stal gledalec pri gledalcu. Oskrbnik iz Puštala se je trudil, da bi odgnal ljudi, ker otava še ni bil pokošena, da bi mu ne pohodili obile in dobre krme. Ali trudil se je brez vsakega uspeha, ker ob devetih je stala po njegovi otavi že glava pri glavi.

Ob poludesetih je prišel Mihól Schwaiffstrigkh ter naju vlekli na kraj, kjer so imele čakati priče. Bil je to prostor za ograjo; na dolgo leseno klop je posadil mene in Jurja, potem pa je zopet odšel. Pred nama je vrelo občinstvo, prav kakor velika reka v preozki strugi. Takoj pri plotu se je bilo nabralo kakih petdeset loških žensk, starih in mladih, pa vendar več starih. Prvo besedo sta imeli Urša Prekova, žena mestnega peka, in Maruša Stinglova, žena mestnega mesarja. Pozneje so mi pripovedovali, da mati Urša ni mogla videti matere Maruše: pek je prodajal na eni strani ulice, mesar pa na drugi, zatorej sta imeli prilike dovolj, da sta se skoraj vsak dan sporekli, in to za najmanjšo malenkost. Kadar sta se ti dve prepirali, je letela Loka skupaj, ker sta si bili kos ena drugi, tako da so poslušalci vselej doživeli svoje veselje. Za danes pa sta bili sklenili veliko prijateljstvo in še lepo čredo drugih znank sta privlekli s sabo, tako da je ta družba zasedla skoraj celo ograjo. Vmes je bila tudi Ana Renata z bičem. Dobro mi je delo, ko sem, sedeč na klopi, dobival občutek, da to ženstvo nikakor ni proti Agati, nasprotno, da je kar očitno držalo ž njo.

„Ali ste že slišale kdaj,“ je vpila Urša Prekova, „da je go-lobica kanjo raztrgala?“

„Taka žival — pa coprnica!“ je kričala Maruša. „Hudič naj vzame te moške, ki bodo sodili o nji! Čemu ne kličejo nas v take sodbe? Kaj? In še enkrat kaj!“

Tedaj je bil star kmetič iz Inharjev, z dolgo suktnjo in širokim pasom okrog trebuha, tako nepreviden, da je počasi za-

tegnil: „Tako govorite, ker se menda same bojite, da bi prišle na njeno mesto!“

Ne morem popisati, kak šum je nastal! Kar v trenutku so Inharcu zbile klobuk s sive glave in ga obkladale z najgršimi besedami iz dobro založene svoje kašče. Ana Renata pa je Prekovi molila svoj bič in vpila: „Vsekaj ga po tumpasti glavi, da bo pomnil!“

Morda bi bil do krvi tepen mož iz Inharjev, da ni v tistem hipu počil med množico klic: „Jo že peljejo!“

Naenkrat je obmolknilo vse in oči so se obrnile na klanec pod Poljanskimi vrati. Po tem klancu je vozil mal voziček, na katerem je sedela naša Agata. Konjiča je vodil Mihól Schwaiffstrighk. Na vsaki strani vozička sta stopala dva grajska hlapca in dolge sulice sta molila v zrak, da je bilo grdo gledati.

Sredi ograje tik odra je obstal voziček. Nisem si upal pogledati tja, da bi ne videl njene revščine, a tudi vstati si nisem upal, ker sem se sramoval, če bi množica vedela, da sem gospodar visoških kmetij, kjer smo današnje obtoženko imeli za svojo.

Zapišem, da se je brat Jurij obnašal vse drugače. Komaf je voziček obstal, že je stal Jurij pri Agati. Zaklical je, da se je slišalo naokrog: „Agata, nič se ne boj!“ V obe svoji roki je vzel njeno drobno roko ter jo pritiskal k svojemu licu in prav nič se ni sramoval. Ubogemu dekletu je zalila kri blede obraz, z drugo roko ga je dvakrat ali trikrat pogladila po kodrasti glavi.

Z voza brez tuje pomoči ni mogla stopiti. Jurij jo je prijel z eno roko ter jo vzel v svoje naročje, z drugo pa je držal težko verigo ob njeni nogi. Nato jo je odnesel lastnoročno na oder ter jo ondi posadil na klop, pripravljeno zanjo. Pri tem so verige močno rožljale, da je ljudstvo prešinilo silno usmiljenje. V trenutku je brisalo obilo rok oči, loške žene pred ograjo so glasno zajokale. — „V Boga zaupaj, Agata!“ je dejal Jurij zapustivši oder.

Agata je obsedela na svojem prostoru, izpostavljena zbrani množici. Ni na levo, ni na desno si v svoji sramoti ni upala pogledati. Sedela je, kakor bi v nji življenja ne bilo.

Sedaj sem jo prvič pogledal. Usmiljeni Bog! bila je kakor da si vtaknil leskovo šibico v žensko obleko, obraz je bil kakor iz voska, upadli njeni lici kakor dva udrti grobova! Da ni bilo ljudi, bi se bil zjokal, in prav čutil sem, kako so se mi nabirale kaplje po laseh. Enkrat je le dvignila obraz in gledala je na

planine, katere je imela ravno pred seboj in na katerih se je sneg belil pod solničnimi žarki. Bolje bi ji bilo, da je tičala vrh snežnika, kjer bi bila varna pred ostrostjo loških sodnikov, ki so ji zagrenili tujo domovino! Potem je povesila pogled ter ga neprestano upirala pred sé v desko, prav kakor bi se čudila nad težko verigo, ki je ležala na ti deski ter vezala opešani njeni nogi.

Bilo je zopet nekaj novega! Neznani človek je pripeljal po klancu od Poljanskih vrat lesen samotěžnik. Koder je peljal mimo, je množica od groze zatrepetala in se umikala, da se je takoj napravil prostor, kjer bi bila lahko vozila dvovprežena konja. Ta človek, močan in posebno debelih rok, je torej vlekel samotěžnik, katerega je bil obložil s posebnim svojim blagom. Govoril ni nič, samo smejal se je in škilasto je gledal po ljudeh, katerih ni imel rad, kakor ga oni niso radi imeli. Niso se posebno ozirali po njem, ali v hipu so vedeli vsi, da je to rabelj, ali kakor so ga pri nas imenovali, frajman iz Ljubljane.

Za njega je bila pripravljena posebna miza, in sicer v oddaljenem kotu za ograjo. Proti temu prostoru je ta nečedni človek vlekel svoj tovor in težko je moral vleči, ker si je tu in tam z rdečim rokavom obrisal potni obraz. Takoj ko je obstal -- tudi tu je množica odskočila ter mu napravila obilo prostora -- je izvlekel iz svojega samotěžnika veliko, kakor kri rdečo rjuho, ter pregrnil ž njo svojo mizo. Da mu sapa ni delala sitnosti, je pritrdil to pregrinjalko na štirih mestih z žebli, katere je z malim kladivom zabijal v mizo. Takoj nato je z nekako ošabnostjo in samozavestjo vzel iz voziča meč, ki je bil gol, kot je gol meč v rokah sv. Mihaela, in ki se je ravnotako žaril, kot se žari meč tega arhangelja; vzel ga je v svoje naročje, kakor vzame mati dojenčka v svoje naročje, značilno premeril množico ter spregovoril z zoprnim glasom: „Ta je že večkrat imel svojo južino in vselej je še ostala prazna, skleda za njim! Ta moj otroče sne vse, kar se mu da!“ Hripavo se je smejal, ko je položil na mizo goli meč, da se je kakor velika ledena sveča svetil sredi krvavo rdečega prta.

Po množici se je vzdignil šum. Oglašale so se kletvine, psovke, in mlad človek je že pobiral kamenje, da bi ga metal proti mizi.

„Kamenja pa ne, fantiči!“ se je oglasil Schwaiffstrighk. „Kogar staknem, bo legel v klado, da se mu napravijo žulji od-

zadaj in mreže v želodcu!“ Pogledavši proti frajmanu, je še dostavil: „Je res svinja, ali vendar ima svoje pravice!“

Ljudstvo se je pomirilo. Rabelj se pa čisto nič ni zmenil za nemir in hrup; lahkodušno, kakor bi ta hrup ne bil veljal njemu, je skladal s svoje cize orodje za orodjem, s katerim so trpinčili jetnike in jetnice, dokler ni bila miza naložena z različnim železjem, ki se je neprijetno lesketalo eno bolj od drugega!

Gledalci so koprneli, ženske so se tresle od groze, — le ona je še vedno sedela na svojem odru in prav nič se ni zganilo na nji, prav kakor da bi ji ne bilo znano, kak posel opravlja ostudni človek pri rdeči mizi! —

Pri Sv. Jakobu je bila deseta ura. Tedaj so pristopili k svoji mizi gospodje sodniki, njim na čelu grajski glavar, gospod Mändl. Pod sabo je imel pet asesorjev, in ti so bili: grajski pisar, mestni sodnik, grajski žitničar, zlatar Frueberger in še nekdo, na katerega se več ne spominjam. Tudi iz Ljubljane so bili odposlali sodnika; njegovo ime pa mi je tudi odpadlo, zato je ga danes več zapisati ne vem. Bil je človek tanke podobe in v črni obleki. Ves čas se je mešal v razpravo in bil je skoraj še bolj siten, nego stari Frueberger, kateremu naj Bog odpusti hudobije tega dne!

Grajski glavar je najprej naznanil, da se ima po milosti poglavarja vseh sodnijskih pravic, to je po milosti gospoda Janeza Franciška, voditi javna razprava, tako da bo vsak deležen sodbe in da presodi, ali se je vse izvršilo po pravici in kakor je prav. Zbrana množica se je opominjala, da bodi vredna velike te dobrote in da naj ne moti z nemirom ali še celo z razsajanjem očitne razprave, ki je v tem mestu prva, odkar je bilo sezidano.

Gospod Mändl se je držal jako kisto, ker mu ta javna razprava nikakor ni bila všeč, ter je onemu iz Ljubljane glasno pripovedoval, kar sem dobro čul s svoje klopi, da ni modro, klicati kmečko in nevedno ljudstvo, da bodi navzoče, ko sodijo izučeni in poklicani sodniki. Ali udati se je moral, ker mu proti škofu in vladarju ni bilo pomoči.

Grajski glavar je razposlal svojo mestno gvardijo med ljudstvo, da bi ne delalo nereda in nemira. Ali ljudstvo je v naših dneh, kar se spodobi in kar je pametno, bilo udano in pokorno svoji gosposki. Zatorej tudi tisto dopoldne ni bilo prilike, da bi bila mestna ali grajska gvardija kazala svojo moč. Le Urša Prekova in Maruša Stinglova se nista mogli krotiti in tudi med razpravo

sta se oglašali ter govorili Agati na korist. Baron „Flekte“ se je razkačil in je že hotel dati mater Marušo tirati v zapor; preprosil pa ga je prošt Urh, trdeč, da bi gospodu škofu komaj bilo všeč, če bi se danes v njegovem imenu zapirale poštene žene loških meščanov. — Gospod prošt je bil namreč tudi prišel k sodbi, pa se je ni udeleževal. Vzlic temu je sedel pri sodnijski mizi, in govorilo se je, da je potem gospodu Janezu Frančišku vse povedal in razložil, kar se je bilo zgodilo in kar se je bilo govorilo.

Baron Mändl je začel premetavati neke spise, nato pa je povedal, da se pričinja razprava proti obtoženki, da je ta rojena v Eyrishounu v tem in tem letu in da je bila krščena na ime svetnic Agate in Eme.

„Ema —“ je nergal tisti sodnik iz Ljubljane, „Ema — to ni brez pomena! Obrnimo prvi dve črki, pa imamo „mea“, to se pravi, že pri rojstvu je hudič nanjo mislil in že takrat je bila njegova. Zakon s hudičem je bil torej že tedaj sklenjen, ko je Agata Ema Schwarzkoblerica prišla na svet!“

In gospod Frueberger je pristavil: „Gotovo, to je silno pomenljivo! Ta „mea“ že skoraj vse dokaže.“

Takrat se je obrnila mati Maruša proti materi Urši ter jo vprašala:

„Kaj se ta črna dlaka ljubljanska vmes tlači?! In pa šele naš Frueberger! Ali si že videla dva tako zabita človeka? „Mej“ je dosti na svetu, pa vendar ničesar ne dokazujejo!“ — Tedaj je bilo, ko je hotel baron „Flekte“ zapreti mater Marušo in ko gospod prošt Urh tega ni pripustil.

Potem so Agato izpraševali:

Kje je prvič videla hudiča? Kje je naredila prvo točo? Kdaj je bila na Cerkniški Slivnici in kdaj na hrvaškem Kleku? Je-li prašička, katerega je jahala, vzela gospodarju, ali ga ji je pripeljal satan odkod drugod?

Tudi so hoteli izvedeti, ali ima kake tovarišice, ki bi ž njo vred častile hudiča? Ravnotako, ali je Marksu Wulffingu potisnila v meso iglo, kremen in žebelj, da mu je začela noga otekati in da je po krivici moral trpeti bolečine?

In tako so jo izpraševali po mnogem, kar je bilo eno hudobnejše od drugega. Agata pa se ni premeknila na svojem sedežu. Njen obraz je ostal miren in bil je tako ljubeznjiv in mil, da se ga zbrana množica ni mogla nagledati. Prav nič ni povedala

obličja, ali tudi obraza ni dvignila od zemlje. Kar je brez prenehanja ponavljala, je bilo: „Da ni res!“

„To je trdovratna grešnica!“ se je zajezil Frueberger. „Je pač z Visokega, tam imajo trdovratne buče!“

„Imamo že pripomočke,“ se je zasmejal črni sodnik ljubljanski, „bodete že videli, gospod pl. Frueberger, kako ji bo tekel jeziček in da nam bo še več povedala, kakor bomo zahtevali!“ Ta zoprna oseba se je smejala, da se je čulo, kakor bi se oglašal vran s smrekovega vrha.

Ali Frueberger še ni dal miru in je vprašal obtoženko:

„Ali je bilo kaj nasledkov, ko sta se ljubila s peklenkim bratcem, he?“

„Da ni res!“ je vzdihnila in rdeča je postala, da se je smilila vsem in posebno stari Neži Bergantovi, ki je zarohnela: Ti svinjski prašič ti!“

Ljudstvo se je zasmejalo, smejal se je tudi baron „Flekte“ s svojimi asesorji, ker so privoščili grdo besedo staremu grešniku, ki ni mogel držati jezika. —

Zaslišana sva bila z Jurjem in izpovedala sva, kar je bilo resnica, čista resnica. Mene, ker so opazili, da sem zmeden, so kmalu poslali na leseno klop nazaj. Jurja so se bolj oprijeli, ker je bil nespodoben in se ni vedel pred sodniki, kakor je zapovedano. Posebno tista štrigaliča iz Ljubljane ga ni hotela izpustiti iz svojih klešč in hotela je iz njega iztisniti to in ono.

Med drugim so ga vprašali, ali veruje, da so čaravnice na svetu. Pogumno je odgovoril, da ne veruje. Ko ga je črni vprašal, kako da ne, je bil kratek odgovor: „Ker še nikdar nobene videl nisem!“

Vprašal ga je dalje, ali jo je Jurij kdaj videl, da bi bila na prašičku jahala nad domačo streho.

Odgovoril je:

„Prav nikdar ne! Sicer pa lahko poskusimo. Pridite na Visoko, prespoštovani gospod, pa vam pripravim našega najboljšega praséta in nanj sedete in v zraku boste jezdari, kakor jezdarijo gospodje v ljubljanski jahalnici pred vicedomskimi vrati! Potem vam bom zanesljivo povedal, ali sem kaj opazil v zraku nad hišo, ali ne!“

Poslušalstvo je bilo s tem odgovorom prav zadovoljno. Smeh se je oglašal v ženskih vrstah, in predvsem Ana Renata ni prikrivala svojega veselja nad odgovorom, ki se meni ni videl spodoben in v vsakem oziru potreben.

Suhi gospod iz Ljubljane se je kislo držal, ali pritožil se ni, ker je videl, da baronu „Flektetu“ ni nevšeč, če se Ljubljančan jezi. Ta je le še vprašal:

„Si kaj v šolo hodil?“

„Pri očetih jezuitih v Ljubljani,“ je odgovoril Jurij, „in že takrat so nam pripovedovali, da je učen jezuit spisal debelo knjigo, s katero je dokazal, da čarovnic sploh ni.“

„Kaj — jezuit? Kdo je ta pater?“ je kričal Frueberger. „Njegovo ime naj se zapiše, da ne odide zasluženi kazni!“

Prošt Urh je pripomnil, da presvetli škof Joannes Franciscus vé o tem jezuitu. Imenoval je ime nekega nemškega grofa, ali to ime mi ni v spominu ostalo, zato je tukaj ne morem zapisati.

„Grof —?“ Frueberger je kar v sé lezel. Nemški grof, pravite, gospod prošt? No, potem je pa vse v redu, ničesar ne bomo zapisali! — Kar umiral je od same ponižnosti, ker ta človek je kazal pogum samo na spodaj, na zgoraj pa je bil vsekdar ponižna ovca!

Poklicali so Marksa Wulffinga, da bi izpovedal. Občutili smo, da bo njegova izpoved pomembna in da bo morda odločevala o življenju in smrti. Hodil je ob palici in kazal je, kakor bi ga še vedno noga bolela. Pred sodniki je po svoji navadi pokleknil in z roko tolkel po prsih. Gospodu glavarju je to dopadlo: bil je s pričo posebno prijazen. Opominjal ga je, da naj vse pove in da se mu ni treba bati, ker ima sodišče že toliko moči, da vzame v svoje varstvo vsako pričo, če je izpovedala pravico in resnico.

In res se je Marks Wulffing na vse spomnil. Prav natančno je razložil, da neko noč, ko je luna sijala in ko je ležal v hlevu, ni mogel zaspati, ker se mu je ves čas dozdevalo, da v zraku nekaj brenči, nekaj kruli. Vstal je in pri lini na svislih pogledal proti jasnemu nebu. Kmalu je opazil tam gori štiri pike in da so te pike krulile. Potem so se spustile na visoško streho, potem so se ondi kakor lastovke igrale med sabo, nakar so tri odjezdile, ena pa se je spustila na domače dvorišče. Tam je skočila s praseťa, ki je kar samo drlo v svinjak. Njo je natančno spoznal: bila je prav gotovo Agata Schwarzkoblerica — če bi je ne bil spoznal na drugem, spoznal jo je zanesljivo na rumenih laseh. — Ko se je pri Debeljakovih preja razdirala, ga je udarila Agata z roko. Pri tem udarcu je kar čutil, kako se mu je zanetil ogenj v levi nogi in sicer v meči. Od tistikrat mu je tičala v tej nogi

živa žerjavica in pretrpel je muke, kakor bi mu kdo preobračal razbeljeno železo okrog piščali. Peklo in žgalo ga je, otekala pa mu noga ni, kar se mu je videlo nekaj prav čudnega, ker je vendar nemogoče, da bi ne otekalo meso, če se bolečina pase v njem. O vsem tem ni pravil nikomur, ker bi mu nihče ne bil hotel verjeti, da ga kaj boli, ko se nič poznalo ni. Neko nedeljo v noči pa so bile bolečine pregrozovite. Vstal je in z ostrim nožem zarezal globoko v mečo. Iz zareze pa so se zvalili robot kremen, dve igli in dva bodeča žeblja, kar je že itak gospodom predložil. Kri ni posebno tekla, kar se mu je zopet zdelo čudno.

Ljubljanski asesor je vzel v roke malo vrečico in jemal iz nje košček za koščkom. Govoril je: „Tu je kremen, tu sta igli, tu sta žeblja; vse je prepojeno s človeško krvjo, kar je gotovo dokaz, da je Marks Wulffing govoril resnico.“

Urša Prekova mu ni pritrdila. Obrnila se je k Neži Bergantovi ter jo glasno vprašala:

„Neža, ali si že videla človeka, ki bi bil tako lagal, kot je lagal ta Jeremijev plašur?“

Točno je Urša odgovorila:

„Nikjer nikoli!“

Marks se ni dal ugnati. Sklonil se je, odvezal je na levi nogi nogavico, odkril mečo in pokazal svetlo brazgotino, rekoč: „Tu je bila rana.“

Na sodnike je pogled na to rano močno vplival, zatorej so vprašali Agato, ali ima kaj pripomniti k Marksovi izpovedbi. Pa je le odgovorila, da ni res.

Zaježil se je suhi človek iz Ljubljane: „Ko bo že na grmadi sedela, pa bo še govorila, da ni res!“

Glavar Mändl pa je spregovoril:

„Tako, s pričami smo pri kraju! Hitreje je šlo, nego sem mislil. Kaj pa sedaj?“

Zopet se je moral prvi oglasiti stari Frueberger, ki je silil v ospredje in se delal imenitnega, da se mi je studil kakor garjev pes, če skače v človeka.

„Da pride sedaj izpraševanje s trpinčenjem, je čisto gotovo, ker se drugače o pošteni sodbi govoriti ne bi moglo!“ — tako je nergal ta Frueberger. — „Če se malo podvizamo in če naš pomočnik tu za nami,“ — tu se je starec ogledal po frajmanu — „svoje delo opravi, kakor se spodobi, še danes vse lahko končamo v božjem imenu.“

„Malo slabotna se mi vidi,“ se je oglasil v skrbeh črni iz Ljubljane, „mučnega izpraševanja bi ne mogla dolgo prenašati. Pritrjujem pa, da brez takega izpraševanja sodbe ni. Morda bi le kazalo, da prenesemo vse na jutri, da se grešnica čez noč nekoliko okrepča?“

Silno je bil nezadovoljen gospod Frueberger. „Kaj, da bi izgubili celo današnje popoldne? To ne gre! Čemu smo asesorji? Če že danes nočemo malo zakuriti pod obtoženko, da se ji razgrejejo udje, imamo vendar druge pripomočke, katerih se bomo morali poslužiti. Slučaj je res težak — kakor vselej, če tiči hudič vmes. Naj se v božjem imenu preloži mučno izpraševanje na jutri, ali danes popoldne ne smemo ostati brez dela, ker smo vendar vestni sodniki! Če bi šlo po mojem, bi napravili kako poskušnjo, recimo s šivanko. Po mojem prepričanju ne bo šlo brez igle,“ je meketal kot hripav oven. „Nadelprob', Nadelprob',“ je zatulil parkrat ta ostudni stavec in oči so se mu napele pod čelom.

„Kaj je to?“ je vprašala Rozala, žena mlajšega Fruebergerja, ki je tičala med množico, Mihóla Schwaiffstrigkha, slonečega tik nje ob ograji.

Mihól Schwaiffstrigkh je važno odgovoril:

390 „Stvar je ta, da jo slečejo, da ji vzamejo vso obleko — e, kaj ti bom prikrival, — da jo slečejo do golega. Ker ima vsak človek znamenja na svojem telesu, ji bodo zabadali v ta znamenja iglo, da vidijo, ali je kaj krvi v nji, ali ne.“

Ženstvo je kar otrpnilo, in gotovo bi bilo prišlo do hrupa, da ni pričel govoriti gospod glavar. Le-ta je izrekel mnenje, da poskušnja z iglo ne spada na javen prostor in tudi ne gre, da bi otroke in mlajše ljudi puščali k takemu. —

„Pojdimo na grad,“ je menil Frueberger, „tam bomo že dobili primeren prostor.“

Morda bi se bili še prepirali, ker se mi je zdelo, da se je črni iz Ljubljani že tudi pripravljaj, nekaj vmes zarenčati, kar je vstal prošt Urh Falenič s svojega sedeža ter se približal sodnikom. V roki je nosil veliko in debelo zapečateno pismo. To pismo je položil na mizo, rekoč:

„Od presvetlega in previsokega gospoda škofa.“

Glavar in asesorji so v hipu vstali, sneli klobuke ter jih položili pred sé. Ko je bilo pismo odpečateno, ga je predsednik prečital. Danes več ne morem povedati, kaj je bilo zapisano pod

težkim pečatom, ker je od tedaj preteklo že skoraj dvanajst let. Toliko se še spominjam, da je škof zapovedal in dal vsakemu vedeti in v znanje, da je v pravdi Agate Eme Schwarzkoblerice pregledal vse, kar se je zapisalo in zaslišalo, in da je prepričan, da se ne bo dobil dokaz, ki bi dognal resnico proti vsakemu dvomu. Navsezadnje je Joannes Franciscus zapovedal in vsakemu, ki hoče poslušati, naznanil, da naj se nad obdolženko poskusi z vodo, in sicer tako, da bodi očiščena, če pride na katerikoli način živa iz vode. Čas za božjo sodbo se je določil na drugi dan ob devetih zjutraj, in sicer na mestu, kjer se pod Škofjo Loko zlivata obe Sori ena v drugo.

S tem je bila razprava tistega dne dosegla svoj konec in glavar je odredil, da se naj obtoženka odvede v zapor v mestni hiši, da naj se ji odvzamejo težke verige in da bodi ondi zaprta celo noč, dokler se je ne odvede na kraj, kjer bode voda dokazala njeno čistost, ali njeno hudobijo! Občini se je obenem zaukazalo, ker je mogoče, da je ta noč zadnja v življenju Agate Eme Schwarzkoblerjeve, da ima vse preskrbeti, kar si bo pozelela in izbrala. Tudi se lahko pusti nekaj priletnih žensk, da v noči ostanejo pri nji in da ž njo molijo, če bi tu in tam imela željo, moliti.

Sedaj se je zopet pripetilo, da je brat Jurij zbudil splošno pozornost in, smem tudi zapisati, splošno zadovoljnost. Jaz sem tičal na svoji klopi in nisem pristopil k nji, da bi jo pred celim svetom pripoznal za svojo; mučila me je še vedno svetna ošabnost. Brat Jurij pa je zopet priskočil, jo vzel v svoje roke ter jo prenesel z odra na voziček, da je rožljalo železje in da so ženske takoj tičale v glasnem joku. Agata je celo dopoldne veliko trpela, trpela je muke, kakor jih peklenšček hujših izmisliti ne more. Ni torej čuda, da jo je v tistem hipu, ko jo je Jurij jemal z odra, zapustila zadnja moč in da je v nezavesti omahnila v njegove roke. Ta se ni dolgo pomišljal: skočil je ž njo na voz, sedel tik nje ter jo objel okrog pasa z močno roko, da ni mogla pasti s svojega sedeža. Njena glava je omahnila na njegove rame, on pa je lahkodušno vzkliknil: „Poženi, Schwaiffstrigh!“ In Mihól je pognal konjiča, dasi je sedel na vozu človek, do katerega ni imela pravica nobene moči. Helebardirja sta stopala ob vsaki strani voziča, — ljudstvo pa je Jurija glasno hvalilo. O meni ni govoril nikdo —

Loško ženstvo se tisto popoldne ni hotelo pomiriti. Glavni srd se je kahal proti Marksu Wulffingu, ki je po splošnem mnenju

ženstva krivo pričal. Mesarica, pekovka, mati Bergantova ter dekle in posli so iskali to krivo pričo po celem mestu. Okrog pete ure so zasledile Marksa v Oslovski ulici, ko je vstopil k Bergantu. Ni se bil še dobro vsedel, že je mrgolela Oslovska ulica od razburjenih žensk, starih in mladih. Bergant, zvit možakar, se je obnašal tako, kakor so okoliščine kazale: pozval je Marksa, da naj zapusti gostilno, ker pri njem ne dobi pijače. Marks je občutil sramoto tega poziva, takoj je vstal ter v svoji ošabnosti stopil v Oslovsko ulico. Babnice so kar zapiskale in se pognale v njega. Ker je bil silno močan, se jih je od pričetka ubranil, odrival jih je od sebe ter se tako preril na trg. Tam pa je bilo sovražnic vedno več. Prve so bile prišle praznih rok, poznejše pa so že nosile metle v rokah. Prav nič niso govorile, le opletale so ga, da je Marks kmalu spoznal, da mu ne bo več dolgo ostati. Prenesel je še nekaj udarcev, nato pa se je spustil v dir proti vodnim vratom. Ženske pa za njim kakor tolpa lovskih psov za zajcem, katerega je vzdignila iz resja na brdu. Niti nazaj si ni upal pogledati. Drl je čez most mimo kapucinske cerkve, kjer so delali zidarji. Ko so ženske pripodile Wulffingovega sina mimo, so ti zidarji takoj spoznali, kaj se godi. Vsulo se je malte in apna na mimoletečega, da je Marks izgledal kot zid, ki so ga ravnokar na novo ometali.

Tako neslavno se je končalo pričevanje Marksa Wulffinga! Od tistega dne je bil izginil, da niti lastni ljudje niso vedeli kam. —

Pa še nekemu drugemu se je slabo godilo tisto popoldne. Takoj ko se je prebralo škofovo pismo, je hitela Rozalija Fruebergerjeva po najbližji stezici proti domu. Sodniki, za katerimi sem hodil tudi jaz, pa so polagoma z množico prikorakali na trg ter se ondi ravno pred Fruebergerjevo hišo med sabo poslavljali. Stari pl. Frueberger se je poslovil od vseh, in kar videlo se mu je, da je zadovoljen sam s sabo in s častjo, ki mu je šla kot asesorju. Nič hudega sluteč, je stopil v vežo svoje hiše.

„Glej, glej,“ — ga je sprejela lastna žena — „si vendar še prišel domu? Sem že mislila, da si jo popihal s kako Putifarko —“

„Kaj pa je —?“ je vprašal nedolžno.

Pa stara ni dobila časa, da bi bila odgovorila, ker se je mlada Rozalija prikazala na bojišču.

„Ne veste, mati, — kar nikamor si pogledati nisem upala, tako me je bilo sram! Pomislite, naš oče je hotel, da bi jo slekli in da bi jo on preiskal po celem nagem telesu —“

Spustila se je v silen jok. Stara pa ni jokala, ampak na tak strupen način je ozmerjala svojega moža, da je stari Frueberger kar hitro zlezel v stransko sobico.

Tako je Bog še tisti dan kaznoval oba najhujša nasprotnika naše Agate!

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molé:

Ob Jeniseju.

Gole gore, goli lesi,
šum zamišljenih vodá,
veter žene pod nebesi
jato žalostnih meglá.

Kdo je kriknil v step megleno?
Kaj srce drhti, ihti?
Vran le kliče v step ledeno,
vseokrog nikogar ni.

Vse samota, vse tišina,
vse jesen je, vse le mrak,
vseh minulih dni daljina
le ogromen, siv oblak.

Ne prodrejo temne stene
misli o cvetočih dneh,
vtonil je v globine njene
ves sijaj, ves up in smeh.

Le otožne, daljne sanje
včasi vračajo mladost,
a jesen je tudi vanje
vlila žalost in bridkost.

In zaman me v nedogledne
dalje vabi dvoje rok,
vabi iz tujine bedne
v smeh in cvet dehtečih lok.

Roke bele, roke nežne,
roke njene, kje ste zdaj?
V dalje gluhe, nedosežne
je izginil ves nekdanj . . .

In čez prazne, puste njive
gre jesen skoz mrak meglá.
Vseokrog tujine sive —
brez človeka, brez srca.

Krasnojarsk, 7./X. 1918.

André Michel:

Razstava jugoslovanskih umetnikov v Parizu.

Taka, kakor se nam kaže in se je vkljub sovražnim okolnostim, razdejanju in ropanju neprijateljeva lahko sestavila, je ta jugoslovanska razstava še manj „manifestacija umetnosti,“ kakor imamo navado reči, ko manifest, in naroden manifest — klic izšel iz vesti, spominov, trpljenja in globokih aspiracij vsega naroda. Njegovi poslanci so tukaj delegati na mirovnem kongresu. Grupirani okoli enega svojih, v katerem pozdravljajo enodušno, z bratskim občudovanjem, junaka svojega plemena, so prišli, ne da prosijo od nas banalnih slavospevov, par tistih dobro izbranih epitetov, ki so specijaliteta kritikov umetnosti, ampak prostora, zahtevajo ga, pravico imajo do njega, v koncertu narodov, tej „grande fugue,“ kjer se glas vsakega naroda zasliši zaporedoma.

Izkazali so mi čast in me naprosili, naj napišem predgovor njihovem katalogu; vem, da bi se slabo odzval njihovemu pričakovanju, če bi jim dal samo spričevalo virtuozičnosti in nadarjenosti. Če sem jih poslušal, če sem čital to, kar so njihovi zgodovinarji, pisatelji in pesniki pisali o njihovih delih, sem čutil, da samoljubje umetnika tu ni igralo nobene vloge, da niso prišli prosjačit osebnega renomeja. Svoji domovini poklanjajo in posvečajo svojo umetnost. Njej se hočejo zahvaliti za to, kar imajo najboljšega. Si quid boni, tuum, pravijo (po svoje), in kakor brezimni učitelji verskih dob, ko so se vse socialne sile, vsa duša naroda, amalgamirale v katedrali, bi napisali pri vhodu v svetišče, ki ga mislijo sezidati svoji domovini: Non nobis, Domina, sed nomini tuo, gloria.

Nič ni genljivejše in redkejše v sedanjem času. Vkljub temu, da se čutim slabo vsposobljenega govoriti v njih imenu, ker ne poznam krajev, ki so inspirirali njih dela, in jezika, v katerem so njih bard opevali in povelečevali narodno epopejo (koje odlomke je z občudovanjem prevedel Goethe, koje odmev pa so skušala današnja, oziroma boljše rečeno včerašnja centralna cesarstva

zavratno zadušiti v suženjstvu in krvi), hočem odgovoriti na njih poziv, ki mi ga je sporočil eden izmed njih, ki je posvetil službi skupne domovine toliko nesebične gorečnosti in prepričevalnega navdušenja, Miodrag Ibrovac.

Umetnost je edini zares kozmopolitični jezik, pa ne na tak način kakor volapük ali esperanto, ki sta bila z velikim trudom na umeten način sestavljena ali zgrajena od slovničarjev, polnih dobrih namenov. Besede, jeziki, slovstva imajo ves svoj pomen samo v notranjosti mej in plemen, ki so jih oblikovala in videla njih razvoj. Plastične oblike, izrastle iz skupnega dna narave in stvarstva, postanejo po roki onega, ki dela podobo in ji vtisne svojo dušo in dušo svojega plemena, živi in jasni ideogrami, razumljivi vsem očem, občutni vsem srcem in zmožni — s katerimkoli izrazom že imenujejo njih stvaritelji v svojem jeziku umetnost, naravo in lepoto — da jim dajo dostop v splošnost vsega človeštva, ne da bi kaj izgubili od lastne originalnosti.

Ne smemo se torej čuditi, da nas hočejo naši prijatelji Jugoslovani, nevoljni, da jih pre pogosto imenujemo herojske brigante — gotovo, ne da bi zanikavali slavne bojne tradicije, katerih junaštva so obnovili in pomladili — opozoriti, da so odkrili na drug način življenjsko silo in bogastvo svoje krvi, in da hodijo iskat v najoddaljenejšo preteklost sledove in dokaze originalne narodne civilizacije. Tu ni mesta za anketo o tej stvari, za katero bi mi manjkala vsaka specijalna kompetenca; k mojemu sotrudniku in prijatelju Gabrielu Milletu bi poslal vse one, ki bi hoteli spoznati te stvari v luči prave učenosti in ostre kritične zveze.

Nočem govoriti o motivih narodne godbe, iz katerih je Liszt izvajal inspiracije svojih najlepših rapsodij in ki jih nahajamo celo v Beethovenovi pastoralni simfoniji, niti o takozvanih „nižjih“ umetnostih, v katerih se kažejo v ornamentaciji in tehniki najintimnejše nijanse čutnosti in genija plemen — o liturgičnem in domačem zlatarstvu, tkanju, vezenju, rezbarstvu, lončarstvu, dekoraciji malih predmetov za domačo rabo — cerkvena arhitektura, starinski monastiri, skriti v pragozdih ali dvigajoči se na pobočju gora, z mističnim okrasom svojih fresk, v katerih se razvijajo veliki ikonografski cikli, karakteristični za krščansko umetnost, pričajo, z neizogibnimi posojili, na eni strani iz Bizanca, na drugi iz romanske umetnosti, o osebнем tolmačenju in avtohtonem stremljenju.

Najbolj večji zgodovinar teh cerkva, Gabriel Millet, je smel reči: „Čudovito je gledati, kako se obračajo te patrijarhalne občine

proti Bizancu, slušajo njegov pouk in ga prekašajo v smelosti stvarjanja, v številu in mogočnosti stavb. Dolgujemo jim najbolj bogato zbirko, ki nam jo je zapustila stara krščanska umetnost orijenta . . . Ko zapusti popotnik bizantinsko zemljo, gre navzgor po teku Vardarja in sledi Ibru in obema Moravam, obstoji začuden nad številom stavb, njih ponosnim merilom, raznovrstnostjo in bleskom njih okraskov, in če vstopi skozi vrata, občuduje krepke slike kraljev in despotov . . . in praša se, koliko dobrega bi bil prinesel ta mladi narod krščanskemu vzhodu, če bi bil pametni in mogočni vladar, car Dušan, dovolj dolgo časa živel, da bi utrdil svojo državo in zadržal turško barbarstvo. Srbi ustvarjajo samostojna dela, odkoder koli že jemljejo svoje načrte ali svojo tehniko. Za svoje načrte spremene spretno in krepko ravnotežje bizantinskega stila. Hočejo daljših ladij, višjih obokov, gibkejših zvez. Stavbam vdahnejo drznost in ponos . . .“

Po Dalmaciji so prišli v stik z latinskim zapadom in od 12. do 14. stoletja je ohranilo, vkljub vsemu, kar so roparski napadavci uničili, več ko 150 samostanov, kakor narodni arhivi, posebnost srbske duše, ki se je borila med Rimom in Carigradom, da si zagotovi njih izključen vpliv nad balkanskimi Slovani in ohrani svojo neodvisnost in osebnost.

Znano je, kako je 15. junija 1389, na kosovskem bojnem polju, ogromna turška armada, „tako mnogoštevilna, da ji v 14 dneh najboljši jezdec ni mogel priti do konca,“ kakor peva narodna pesem, uničila balkanske vojne sile Lazarja, „zlate srbske krone“. A ta stvarni polom je postal v teku časa najlepša moralna zmaga. Domišljija narodov se je je polastila. Poezija, vzklila v duši kmetov, jo je slavila v lepih pripovedkah in junaških bajkah, ki so postale skozi stoletja, hrana za bolestno a nevtrajeno domoljubje, — pravcata religija. Lazar in njegov zet, stari Jug; njegovih sedem zetov; Miloš Obilić, srbski Roland, ki je zaboдел sultana Murata, in gnani od divjega elana skozi goste vrste umikajočih se sovražnikov pokončal „dvanajst tisoč Turkov“, in ki ga je sam sv. Elija v podobi sokola uvedel v nebeško kraljestvo; guslar, od Turkov oslepljeni pevec, vzvišeni vedež, katerega oko, zaprto dnevni luči, je videlo za vsakdanjo realnostjo luč plačila in zoro boljše bodočnosti; kraljevič Marko, dobri velikan, mogočni maščevavec slabotnih in tlačanih, varih nedolžnih, uničevalelj pošasti in strašni pivec, ki je lahko izpil „celo reko vina“, ki se ne bo zbudil v jami, kjer spi težko spanje, dokler ne pride dan plačila;

in Sergij z zlim pogledom, strah Turkov — so se naselili v srcu naroda kakor bogovi varhi, tolažili žalost, gojili neukrotljivo upanje, domači gosti ob večerih pri ognjiščih najrevnejših koč.

Ko sta v začetku 19. stoletja, po več ko 500 letih tlačanstva in muk, višek zlobe in veter svobode, ki je iz krajev francoske revolucije vel čez vse narode, povzročila nove vstaje — ko so se, pretresujoč turško nadvlado, začele balkanske države zopet ustanavljati in pridobivati svojo neodvisnost, so bili Srbi belgrajskega pašalika prvi pripravljeni. V enajstih letih so s svojim Karadjordjem, črnim Jurijem, od februarja 1804 do decembra 1815 zavzeli po vrsti gradove, vasi in mesta in dobili samostojno vlado. Stare pesmi so se glasile bolj glasno, bolj čisto, bolj svobodno pod balkansko nebo, odmevajoč od vseh gora in zidov starih monastirjev, v senci katerih se je osnovalo osvobodilno gibanje. In danes hoče srbski kipar dvigniti v osvobojeno ozračje ogromno svetišče, „Vidovdanski hram“, kakor ga imenuje sam, posvečen proslavi legendarne bitke, junakov, ki so se v njej bojevali in domovine, katere vstajenje so pripravila njih junaška dela in njih odrešilna smrt.

Ta umetnik je Ivan Meštrović¹, katerega je priznanje vsega naroda posvetilo za narodnega kiparja in ki je bil leta 1911. v Rimu, pred kratkim pa v Londonu pozdravljen kot eden mojstrov mlade šole, vreden, da se uvrsti v zgodovino evropske umetnosti. Tu nam je dana prilika, da vidimo samo en del njegovega delovanja. Prostora manjka — in to je zelo škoda — da bi razstavil model zamišljenega svetišča, ki bo vsebovalo cel narod junaških, mučenih, tragičnih in bolečnih kipov, v katerem živijo spomini, moritev, zgodovina in junaki Kosovega.

Če pogledamo zgodovino njegovega življenja, kakor so nam jo pripovedovali, ki je tako kratka in vendar že tako plodonosna (rojen je 1883. l.), se nam zdi, da je kak genij-varih vse pripravil za izobrazbo tolmača, določenega za ta veliki čas. Sin dalmatinskega kmeta, je bil ziban v očetovski hiši ob petju narodnih pesmi in njegova otroška domišljija se je napolnila z imeni in junaštvu velikih igravcev v drami, v kateri se je igrala usoda

¹ Gl. v „La Patrie Serbe“ od 2. februarja, 1918 krasne članke Bogdana Popovića, Miodraga Ibrovca, Jovana Ducića, svedočebe Johna Laveryja, Leonarda Bistolfija; članek M. G. Jean-Dubryja v „La Revue de Paris“ od 15. nov. 1915 in pravkar izišlo knjigo „Ivan Meštrović, a monographe“ od M. Čurčina (London, 1919).

srčno ljubljene domovine. Prva njegova leta so potekla v vasi, kjer je bil njegov oče mizar, in on sam se je naučil s svojimi malimi prsti obdelovati les. S svojim nožem rezlja vretena in kolovrate in kakor instinktivno se bavi s to najbolj narodno in popularno umetnostjo in pozneje nahajamo celo v delu drznega kamnoseka dediščino in sled oblikovanja in rezbarstva lesu. Ko je pohabljenec, ranjen v vstaji zoper avstrijsko okupacijo Bosne, naročil pri Ivanovem očetu bergljo, mu je deček izklesal tako, „kakrašne še noben ranjenec ni kdaj imel“. Pri poročilih o zasedi Bosne so se začeli porajati v njegovi otroški in ognjeviti glavi prvi načrti bodočih del. Podobe narodnih voditeljev, bana Jelačića, biskupa Strossmayerja, Starčevića in Račkega, ki so izšle v nekem koledarju, so ga zbudile, da je klesal njih podobe in pri paši male očetove črede je izvršil ta dela. Baje je, kakor pravijo njegovi življenjepisci, v dolgih urah samotnega sanjarenja in gorečega premišljevanja pogled na dalmatinske gore, katerih silhete so se črtale na nebu v fantastičnih izrezkih, zbudil na dnu njegove duše nejasno hrepenenje in takorekoč domotožje po velikanskem skalnatem kiparstvu, — tej „želji klesati gore“, ki jo pripisuje zgodovina Michelangelu za časa njegovega bivanja v Carrari.

Še dvajset let ni imel, ko se je glas o njem širil in prekorčil meje njegove vasi in njegovih pašnikov. Mali domači mecen so se združili in ga poslali v Splet v šolo k nekemu kamnoseku . . . Kakšen vtis je moral napraviti na tega tako bogato nadarjenega otroka vsakdanji pogled na palačo, kjer je umrl Dijoklecijan, na razvaline Salone, kjer se je rodil, in ki krijejo grobove in spomenike tolikih krščanskih mučencev, potem na trogirsko cerkev in njen portal, ki ga je tako bogato izklesal leta 1240. jugoslovanski umetnik Radovan. Kakšne slike je takrat vglobil v njegovo pitoreskno čustvovanje ta mali „Schiavone“ in kakšni spomini so se morali zbuditi v njegovi inspiraciji, ko je zamislil načrt in obliko svojega bodočega „Kosovskega hrama“? Tu ni niti primeren prostor niti čas za tako raziskovanje. A gotovo izhaja določena oblika iz teh njegovih vajeniških let.

Gre na Dunaj, kjer se seznanil in bori z najtemnejšo revščino; dela vedno naprej; 1902 razstavi v Secesiji in polagoma dozoreva ideja njegovega svetišča, katerega model, razstavljen po vrsti v Benetkah, v Beogradu, v Londonu, zbudi radovednost, simpatijo, občudovanje. Mladi umetniki se začenjajo zbirati okoli tega 22 letnega tovariša, katerega pozdravljajo kot mojstra. Par

izmed njih nahajamo danes pri njem: Krizmana, ki je razstavil jako lepe bakroreze, Račkega iz Zagreba in Rosandića iz Spleta.

Prvo darilo v oddelku za kiparstvo l. 1911 v Rimu je posvetilo njegovo slavo, v istem času, ko je srbski paviljon, delo arhitekta Bajalovića (ki ga je angleški kritik primerjal „z mogočno trdnjavo ali pozabljenim grobom“), obrnil pozornost na to skupino umetnikov, ki so bili tako plemenito in goreče vdani gojitelji narodne umetnosti.

Pri pregledovanju vidimo nekatere dele, takorekoč strofe, vzete iz velike kamenite pesmi. Ta spomenik, okoli katerega se bo razvrstila — s svojimi štirimi osmerokotnimi kupolami, svojim „stolpom stoletij“, visokim 100 metrov, ki bo predstavljal „pet stoletij robstva“ in na vrhu katerega bo gorel simboličen plamen, s svojo alejo mračnih in tragičnih karijatid, s svojim ogromnim kipom Marka Kraljevića na konju in Miloša Obilića, „kosca Turkov“, ki stopa, strašen in divji, preko sovražnih vrst do sultana, ki ga hoče zadeti njegova roka — bo zavzemal več ko 200 metrov dolg prostor . . .

Soditi moremo po tem danes razstavljenem zares nečudenem bogastvu iznajdljivosti, po sili intelektualnega in moralnega središča, kjer so bile te epske figure izdelane, mogočnosti volje, ki jih je spočela in uresničila, slednjič po tem, kako so se notranjemu ustvarjanju prilagodila sredstva izražanja premišljeno in spontano in tako globoko genljivo. V raznovrstnosti občutimo v njih vrsteče se temeljne pojme in vtis njih kompozicije, kakor drhtenje globokih atavističnih spominov, ki spe v srcu malega dalmatinskega kamnoseka, ki je postal lirski rezbar ogromnih podob. Od zdvijane surovosti do najčistejše nežnosti, od nasilja herojev do lahne ljubkosti malih otrok se nahaja tu cela vrsta človeških čustev, izražena v oblikah, z ozadjem prostovoljne surovosti celo v nežnosti, ki je morda samó sredstvo zoper nevarno poželenje po dopadanju, v katerem lahko utone vest najjačjih.

Tu ni mesta za analitično razmotrivanje tega ogromnega cikla, ki se nenadoma odpre pred našimi očmi, in za iskanje možnosti izražanja. Gotovo bi marsikdo presenetil Charlesa Lebruna, ki se je zelo brugal za to panogo umetnosti. Tako bi bilo vkljub temu zabavno, primerjati nekatere njegovih komentarjev in več njegovih risb (kar se tiče vloge obrvi, na pr.) s podobami Srdje Zlopogedje, Marka Kraljevića, Miloša Obilića ali guslarja. In poglejte si nato genljivo, tako lepo podobo, imenovano „Moja mati“

in premerili boste klavijaturo, ki je na razpolago inspiraciji Ivana Meštrovića.

A on ni sam pri tej manifestaciji jugoslovanske umetnosti. Spremljajo ga kiparji in slikarji, od katerih ne morem dati vsled nezmožnosti moje dokumentacije niti sumarične študije. Prinašajo nam zelo zanimive svedočbe o moderni jugoslovanski umetnosti, ki se je razvila pred vsem v drugi polovici XIX. stoletja. Našli bomo pri njih pred vsem vpliv francoskega impresijonizma, ki jim pa ni bil prinešen na direktnem potu.

Slovenci so bili pred vsem učenci Ažbeja, Slovenca, ki se je bil izobrazil v Parizu in je ustanovil v Monakovem šolo, iz katere so izšli Vesel, Jakopič, Grohar, Jama, Murat, gđc. Nadežda Petrović, ki je dolgo živela in v Parizu razstavila in ki je umrla kot usmiljenka na bojnem polju.

Vlaho Bukovac iz Dubrovnika, profesor na praški akademiji, je bil Cabanelov učenec.

Pri izviru samem, v Parizu, je Milan Milanović jemal svoje prve lekcije in pri Branku Popoviću, Miroslavu Kraljeviću, L. Babiću, Dobroviću, Račkem, Kljakoviću bomo našli adaptacijo ali transpozicijo drugih tendenc moderne umetnosti, vedno markirano z izvorno potezo . . .

Najstarejša med njimi, Jurij Krstić in Pavao Jovanović se nista mogla tu predstaviti, ker so bila njih dela v zadnji vojski uničena od zasednikov Srbije . . . Štela so se med najboljše sodobne srbske umetnosti.

Več teh umetnikov, kakor kipar Jurij Jovanović, Branko Dešković, Meštrović sam, slikarji Bukovac, gospod in gospa Vukanović, B. Popović, so že prej razstavili v jesenskem salonu.

Volja Jugoslovanov zbuja danes pozornost: živeti hočejo in njih življenjska sila se hoče manifestirati v vseh oblikah in močeh civilizacije, ki je bogata dolge preteklosti in obrnjena v prihodnost, Njih znanstvena središča se množe in učenci se zbirajo v njih. Prikazen takega moža kakor je Meštrović ni srečen slučaj, temveč proizvod dolge nosečnosti. 24. junija 1915 je lord Robert Cecil v kiparski razstavi, prirejani v muzeju „Victoria et Albert“ v Londonu, izrekel sledeče besede, ki jih je primerno omeniti v tem trenutku: „Nemški nasilnosti postavimo nasproti angleški liberalizem in francosko kulturo; nemškemu materijalizmu pa stavimo zoper idealizem jugoslovanskega plemena . . .“ in klical je v svojih željah in kazal med osvoboditvami, ki bi mogle nastati vsled vojne

(ki je takrat strašno divjala v svoji tragični negotovosti), na osvoboditev jugoslovanskega naroda.

Tolmači tega naroda, njegovi umetniki, pisatelji in profesor prihajajo danes k nam in nam govoré: „Da se moremo razvijati, moramo biti zvezani ne samo v mišljenju in trpljenju, ampak tudi v organizirani državi.“ Naj bi bil uslišan njih glas od onih, ki lahko sankcionirajo njih aspiracije, naj se dvigne na jugoslovanski zemlji, v slogi, miru, pravici in svobodi narodni Panteon, ki ga je zasanjal eden njegovih najvrednejših sinov!

(Poslovenil P. V. B.)

Anton Batagelj:

V boleznih.

Smrt! kdo te kliče? —
Mrtvaška ptica vabi med mrličé,
zamolklo joče nad grobovi zvon
teman ko noč, brezstrasten, monoton.

Zastal srca utrip —
in samo hip:
skrivnostna senca smrti pred očmi,
prekrasna v blesku svojega sijanja,
vsemočna, silna, podobna bogu razdejanja,
v lepoti svoji strašna, se blesti ...

Drhti
pred njo nemirna moja duša
in zlomljena pred silo nje oblasti
ugašajoče utripe srca sluša, sluša
in trga se, ko ranjen ptič iz pasti ...

Josip Kostanjevec:

Kam?

I.

Zvečerilo se je. Droben dež je naletaval na šipe motnih oken Kopačevega stanovanja. Nizko doli so viseli težki oblaki, zastirali bližnje holme, pospeševali nastopajočo temo.

„Celo noč bo lilo,“ je izpregovoril trudno Kopač.

Spravljaj je perilo v kovčeg, odpravljaj se je od doma.

„Težko boš hodil in zeblo te bo,“ je odgovorila žena in obrnila kos telečje pečenke na ognjišču.

„Prokleti lopovi,“ je siknil Kopač škrtajoč z zobmi.

Postal je sredi kuhinje, vpri roke ob bok ter strmel skozi odprto okno. Njegove oči so bile trudne in brezizrazne.

„Težko se odpravljaj, ti ne veš. Mislim sem, da pojdem lažje ... Če bi šla ti z menoj ... pa ni mogoče ... poginila bi na poti ... Lopovi zverski ... kakor ženska sem, toliko, da se ne razjočem ... Pa sem mislil, da bo lažje, ko sem se pred nekoliko dnevi polagoma uverjal, da bo treba iti ...“

Pečenka je bila pečena, žena jo je položila na okno, da se ohladi, preden jo zavije v popir za popotnico.

Ko je stopila proti oknu, jo je še enkrat natančneje pogledal. Morda bi vendar šla ...

„Ne, ni mogoče ... umoril bi jo ...“ je zamrmral sam pri sebi. „V osmem mesecu je, umoril bi njo in ono, kar nosi.“

Obrnil se je v steno in pomislil.

„Obljubi mi, Ančka, da se ne boš preveč trudila, ko me ne bo ... Morda ne bo trajalo dolgo, svet se hitro obrača ... In rad bi videl, da bi bil najin zarod zdrav ... in močan ... Oh, tako močan, da ...“

Prijel se je oberoč za glavo in nenadoma umolknil. Žena je pristopila k njemu in mu položila roko na ramo.

„Ne greni si zadnjih trenutkov z neplodnimi mislimi, dragec. Zame se ne boj, misli samo nase!“

V tem trenutku se zaslišijo pod oknom previdno se bližajoči koraki.

Kopač se zdrzne, objame ženo.

„So že tukaj ... zadnji čas je ... z bogom, draga! Pazi se ...“

V naglici spravi pečenko in pograbi kovčeg. Tiho se vije po stopnicah, neslišno, vrata na vrt se narahlo odpro in zapro.

Kopač izgine v temi in megli prav tisti trenotek, ko se zaslisi udarci na sprednja vežina vrata in ko zahteva hripav glas, da se odpro ...

II.

Ivan Kopač je bil nižji uradnik pri okrajnem sodišču v trgu. Po nedavno umrlem očetu je podedoval malo hišo z vrtom, nekoliko njivic ter delež gozda. Mnogo ni bilo, kar je imenoval svojo last, a s tem večjo ljubeznijo je negoval to svoje pribežališče, ta košček rodne zemlje, ki je popolnoma prirastel k njegovemu srcu. Njegov vrt je bil najskrbneje obdelan, na nizkih pritlikavcih je zorelo najplemenitejše sadje, ob zidu so cvetele bujne rože in raznolike cvetice. Njegove njivice, male krpe črne prsti, so bile prve obdelane in posejane. In rastle je na njih kar vidno, nobena rastlina ni hirala, ni zaostajala, vse je bilo sveže in zdravo, vse je dihalo življenje in ljubezen. In Kopačevemu življenju je bilo vse to tako potrebno kakor njegovim prsim zrak, njegovim žilam srčna kri. Koliko poletnih večerov je preležal v visoki travi poleg svojih njivic, koliko sladkih sanj je presanjal v tej tišini ob zadnjih pramenih zahajajočega solnca, ob petju taščice, ki je brezskrbno gnezdila v neposredni bližini ter vsak večer prepevala na višku dolgolase breze, rastoče na osredku. Z nepopisno slastjo je vdihaval vonj, kipeč iz domače grude, vonj slajši od najslajših dišav.

In tukaj je tudi bilo, kjer je prvič govoril z Bizjakovo Ančko, ki ji je leto potem pripravil nov dom v svoji hiši. Zadovoljno sta živela od prvega dne, živela samo drug drugemu in svojemu posestvecu.

Prišla so huda leta in strašna. Tudi Kopač je moral odložiti pero in spraviti plug in brano, moral zapustiti Ančko in rodno grudo. Hudo mu je bilo, ko se je poslavljal, a v srcu, prav na dnu, je brlela lučka upanja, da se še vrne, da zopet objame ženo, da zopet prime za plug in brano. In to upanje ga ni varalo. Po dveh grozopolnih letih se je vrnil. Kakor bi bil stopil v cerkev, s takšno pobožnostjo je stopil v svojo dolgo pogrešano hišo, je hitel potem na vrt in od tam na njive. Bila je jesen, in velika svetloba se je razlivala po planjavi. S to svetlobo so se razlivali prvi prameni prihajajoče svobode v izmozgano, do smrti utrujeno

deželo. Iz grobov so prihajali ti prameni, iz grobov, z vročo krvjo prepojenih, s krvavimi solzami porošnih. Prihajala je svoboda, narod je prepeval in jokal v navdušenju in veselju. Kakor otrok je bil, ki veruje pravljicam, ves naiven in nedolžen, ves lahkoživ in lahkoveren. In v tej lahkomišelnosti in lahkovernosti je pozabil na nevarnost in legel k počitku. In ni videl znamenj na nebu, ki so se pojavljala med njegovim sladkim spanjem, v času njegovih najslajših sanj. Nihče ni stal na straži, ker je bila vera tako velika kakor lahkomišelnost. Bila je jesen, in velika svetloba se je razlivala po planjavi . . .

V tem času se je torej vrnil domov Ivan Kopač. Tudi njega se je oprijelo vse, kar je oklepalo že nekoliko dni njegove rojake. Svoboda, prostost, stoletja hrepenjena, je padla takorekoč iz oblakov, kakor pade rosa ponoči, nevidna in sama ob sebi. Zagledaš jo šele, kadar posijejo prvi solnčni žarki. Zavihral je za njimi, za vsemi, ki so bili dobre volje, za vsemi, ki so verjeli. In bil je med prvimi. Marsikaj so videle njegove oči, ob Soči, ob Tilmentu in ob Pijavi. Boril se je proti dednemu sovražniku, ne proti sovražniku gnile države, proti sovražniku svojih rodnih tal, svoje ožje domovine . . . srčno kri bi bil prelil zanjo . . . a glej, danes ni treba več, samoobsebi se je dovršilo, domovina se je rešila, osvobodila čez noč. Kdo bi ne verjel? Ko leži vse na dlani, ko sije solnce tako jasno čez svetlo jesensko pokrajino, ko je krvava samo še zarja na večernem nebu . . .

Glej te vinorodne griče, te oči, črne, modre, sinje, ki gledajo nate izpod listja vsakega trsa, kako so hvaležne, kako se svetijo in vabijo, kako se oddihajo. Glej črni gozd v rebri. Čez noč so zrastle drevesa visoko proti nebu, se pripogibajo drugo k drugemu in si pripovedujejo čudne reči, ki bodo o njih pisali pozni rodovi. Vse se oddiha, vse veruje. In človek naj bi ne veroval? Naš človek, ki je lahkovernejši od samosrajčnika?

In idealist Janko Kopač naj bi ne verjel? Ta že celo ne? . . .

Lepi so bili tisti dnevi, nikdar ne bodo pozabljeni. Kar se ni zgodilo prej, se je zgodilo v teh veselih dneh velikih sanj. Kopaču se je izpolnila najsrčnejša želja, Ančka je spočela. Zakaj bi torej ne verjel, zakaj bi svoje velike vere ne združil z velikim upanjem in ljubeznijo? . . .

Nekega dne pa so se nenadoma razpršile te čudovite sanje. Sanjači so si meli oči, so se preplašeni ogledavali, molče se izpraševali. Kaj naj to pomeni? Saj vendar še sije solnce, svetijo

se bližnji in oddaljeni griči v vsej jesenski prelesti, se vije bistra Vipava skozi belo vrbje in tožno jelševje. In nad vsem tem in še drugim še vedno kraljuje sivi očak Nanos, še vedno čuje svoje otroke okoli in okoli, tja do velikih sinjih voda na zahodu. Ali niso to nove sanje, nova prevara?

Sovražnik da prihaja v deželo? Odkod neki? Saj ni nobenega sovražnika več. Za vsakega je preskrbljeno, vsak ima svoje, majhen in velik, berač in gospod. Čemu bi torej sedaj kradel jaz ali ti? Ne, res so to nove sanje, nova prevara. Samo da ne bi bilo vse tako grozno, vse tako blizu . . .

„Torej praviš, da zasedajo? Da so že sredi poti?“

Kopač se je krčevito oprijemal stola, njegovo lice je bilo spačeno, na čelu so stale debele znojne kaplje.

Njegov kolega Jerič je skomiznil z rameni.

„Naj bo, kar hoče . . . meni je vse eno . . . preveč sem že videl . . .“

Kopač je še tesneje stisnil stol, dvignil bi ga, razbil bi tovarišu glavo.

„Ti tako govoriš? Tii . . . ti, ki si vso vojsko prespal ob svoji babnici?“ . . .

Oni se je cinično nasmehnil, položil prst na usta ter dejal:

„Pst, prijatelj, ne razburjaj se po nepotrebem. Videl boš še čudne reči. Morda sem celo jaz boljši narodnjak kakor bo v bližnjih dneh marsikdo drugi.“

„Ne obrekuj, človek!“

„Ne silim te, da veruješ. Preveč si že veroval . . .“

In res so prišli od zahoda in so zasedli vso deželo. Vso lepo deželo s kraljem Nanosom vred. Na njegovi pleši, svetli in častitljivi, so se vtaborili. Da so imeli lepši razgled, da so se bolj veselili svojega plena. Zakaj plen ni bil majhen in skromen.

Plen ni bil majhen in skromen, a bil je brez duše, brez srca. Mrtev za nje, ki so si ga prisvojili. V deželi Gregorčičev, Krilanov in Gradnikov ni moglo biti drugače. In če bi tudi oni molčali, bi govorilo kamenje.

„Prenaglo sem jih obsodil, bolje se držijo kakor sem mislil. Res se je pociganilo nekoliko „boljših“ rodbin v deželi, je vtonilo nekaj gosposkih hčera v smradljivi mlakuži, a vobče se držijo izborna. In zato verujem sedaj tudi jaz in zato oprosti, o Kopač, mojo prejšnjo malovernost.“

Tako je govoril Kopačev tovariš Jerič, ko je videl, kako roma mož za možem v prognanstvo, rajši nego bi prodal svoj rod.

In Kopač mu je tisti dan čez dolgo zopet ponudil roko . . .

Kakor kobilice se je razpasel sovražnik. Zimski meseci so ga še nekoliko zadržavali, a pomlad ga je zaščegetala do mozga. Pohlep je rastel s toploto.

In v teh časih je porabljal Kopač ves svoj prosti čas v to, da je hodil od sela do sela, skrivoma in previdno. On in še nekoliko drugih je opravljalo med narodom apostolsko službo, zvesto in vneto.

A v mesecu juniju so jih zavohali. Nekega večera so po naključju izvedeli, da jih mislijo še tisto noč pobrati in zapreti.

In tako se je zgodilo, da se je moral Janko Kopač onega deževnega junijskega večera posloviti od vsega, kar mu je bilo ljubo in drago, če ni hotel medleti po zatohlih ječah. —

III.

Temno je bilo kakor v rogu. Dež je vedno bolj naletaval, ilovica na stranskih potih se je oprijemala podplatov, lepela na njih, da so bili vedno težji. Noga ni hotela prav naprej, čestokrat je spolzela v jarek.

Po ravnem, mimo zadnjih raztresenih trških hiš je še šlo za silo, a ko je pot zavila navzgor, se je začel pravi pravcati križev pot. Kopač je sopihal, poganjal se sunkoma višje, pomagal si s palico. Po polurni muki je došel do samotne kočice. Nobene luči ni bilo v njej, nobenega življenja. A Kopač je vendar potrkal, komaj slišno, s samim kazalcem. In prav tako natiho so se odprla od znotraj vrata. V ozki kuhinji, kjer je pod pepelom telo nekoliko žerjavice, je bilo že zbranih nekaj beguncev, med moškimi tudi ženska. Ti so se se posvetovali, dogovarjali, kako bodo hodili, da jih ne zasačijo. Posestnik te kočice, lovski čuvaj, ki je vedel za vsako stezico, se je bil ponudil, da jih srečno prepelje čez črto. Mnogo jih je že prepeljal in dozda se je vselej posrečilo.

Dobro četrť ure pozneje so bili zbrani v tej kočici vsi, kolikor jih je moralo bežati. Vseh skupaj je bilo sedem. Čez nekoliko hipov je bil opravljen tudi vodnik. Stopil je naprej, za njim so se razvrstili drugi posamezno, prva za njim ženska, da bi bila varnejša. Po ozki stezi so se vili navzgor, tiho kakor sence, med drevjem in grmovjem, ki je od njega neprenehoma štrcala vlaga. Globoko v gosto meglo so zavili in izginili v njej kakor v grobu. Drug ni videl drugega, drug za drugim se je pogreznil vanj . . .

Proti jutru se je hipoma dvignila megla. Hladen veter je zavel in jo razpršil. Kratka je bila še razdalja od doma, zakaj počasi so lezli dalje, premočeni, vsi premrli in do smrti utrujeni. Šele na vrhu so bili in dolga pot in nevarna jih je še čakala. Posijalo je solnce. Kakor piščeta koklje, so iskali njegovih žarkov. Na mali zeleni jasi, polni svetlobe, so se stisnili skupaj, so hoteli odpočiti. Nekateri bi si radi sezuli čevlje in preobuli nogavice, posušili premočene. Toda vodnik je priganjal:

„Ne tukaj, nismo še varni, ne smemo se še muditi. Potrpite, otroci, hajdimo dalje.“

Spogledali so se, nihče ni ugovarjal. Vsi sključeni so molče korakali dalje, z vrha v dolino, iz doline na drugi vrh in tretji.

Ženska, nihče izmed njih ni vprašal odkod je in zakaj beži, je začela omahovati. Pristopil je Kopač, prijel jo pod pazduho — in se skoro zgrudil pod njeno težo. Pa se je zopet dvignil, napel mišice in počasi je šlo dalje.

„Le ne obupajte sedaj . . . kmalu bo bolje . . .“

Sam ni verjel Kopač svojim besedam, ko je tako bodril neznanko, in tudi ona ni verjela.

„Bolje?“ se je začudila. „Nikoli . . . saj sama ne vem, čemu bežim . . . mari bi bila umrla tam doli . . . Odpeljali so mi moža, tudi mene so hoteli . . . lazili so okoli moje hiše . . . ponujali so mi vsega . . . a ko nisem hotela . . .“

Kopač ji je pogledal šele sedaj v lice. Bila je mlada in lepa, njena polt se je svetila kakor srebro. Krepkije jo je prijel, molče sta nadaljevala svojo revščino.

Za njima so hropeli drugi, sklonjeni in izmučeni . . .

Po večurni hoji se je vodnik hipoma ustavil v ozki dolinici.

„Tam na levi je straža,“ je dejal tako tiho, da so ga komaj razumeli: „Skozi tole grmovje moramo, po vseh štirih če treba, še pičle pol ure.“

Lezli so dalje, plazili se skozi goščavo kakor plaha zver, nazadnje so prispeli na plan pri brvi nad širokim, deročim potokom.

Pred njih očmi je oddaleč vzrastla prva vas, ki jih je vabila v svoje varno zavetje.

Daleč za njimi je zaostal Nanos, črni lesovi so zakrili njegovo plešo.

Solnce se je nagibalo proti zatonu, ko jih je sprejela pod gostoljubno streho vaška gostilna. —

IV.

V gostilniški sobi so jim pripravili preprosto ležišče. Nekoliko slame, par rjuh in odejo. Polegli so drug poleg drugega, ugasnili luč.

Kopač ni mogel zaspati. Tudi ženska v kotu poleg njega se je že parkrat nemirno obrnila.

„Kam pa zdaj?“

Neprenehoma si je ponavljal to prašanje. Visoka stena se je hipoma dvignila med prošlost in sedanost, je zaprla pot nazaj, a poti naprej ni kazal noben goreči steber.

„Tudi pri nas ni vse tako, kakor bi lahko bilo,“ je dejal nocoj krčmar. „Ljudje so okameneli, nimajo več src. Vsak skrbi le zase, ne vidi brata. Le malo jih je, ki še verujejo v človeka. Toda poizkusite . . .“

Kje naj poizkusi, kje naj prime? Kam naj nameri najprej svoje korake? Nič še ni razmišljal, kam se bo obrnil. Vse misli zadnjih dni so bile osredotočene na dom in ženo, vsa skrb je veljala njima. Njemu zadošča za sedaj samo to, da se odtegne sramotnemu suženjstvu. In posrečilo se mu je.

„Kam pa zdaj?“

„Tudi pri nas ni tako, kakor bi lahko bilo.“

„Eh, še so ljudje, prečrno gledaš, krčmar.“

„Sam poizkusiš.“

Kopač gleda proti oknu, od mesečine motno razsvetljenemu. Vprašuje se sam, odgovarja si sam.

„In če te ne sprejmejo nikjer?“

„Ni mogoče.“

„Jutri zgodaj moraš zopet vzeti v roko popotni les, katero pot ubereš? Mnogo jih je, križajo se konec vasi, sredi poljane, vrhu gore. Katera bo prava?“

„Velika je svobodna domovina, vsaka pot te popelje do cilja. Samo da ne omagaš na njej.“

Ženska v kotu se zopet obrne. Njeni gosti črni lasje se prikažejo izpod odeje, bela laket zablešči v mesečini, ki se prav takrat razlije po bornem ležišču.

„Ali ne morete spati?“ vpraša polglasno Kopač.

„Kako bi? . . . Jutri bo zopet dan . . .“

Dneva se boji, je pomislil Kopač, a izpregovoril ni te svoje misli.

„Tudi vi ne morete spati,“ je dejala ona.

In kakor ona prej, je odgovoril on sedaj:

„Kako bi? . . .“

Kopač je začutil vonj njenih las, do njega je prihajala toplota njenega telesa. Nje bele lakti so sedaj počivale pod glavo.

„Nisva se vedno razumela, včasih je bilo težko izhajati z njim,“ je govorila kakor sama sebi. „Celo za sosedovo Maro se je zadnje čase pehal . . .“

„Čemu mi vse to pripoveduje?“ se je nenadoma vprašal Kopač. „Kaj hoče? . . .“

„Pa je bil trden kot dren in močan,“ je govorila ona dalje. „O, da ga niso pograbili zavratno, druga bi jim bila pela!“

„Da bi bil zdajle tukaj,“ je dostavila čez nekoliko hipov, ko ni Kopač ničesar odgovoril.

Resignirano se je nato obrnila v steno in zaždela . . .

Kopač razmišlja dalje, zre srepo proti stropu, vprašuje sam in si odgovarja sam. Kam jutri? Kam?

V bližnjem lesovju se oglašča sova, mesec leze za gozd. Kopačeve misli se medejo, oči mu lezejo skupaj. Objame ga prijetna omotica.

Izprehaja se po svojem vrtu, od drevesa hodi do drevesa, bleste se na njih zlata jabolka, baržunaste breskve in hruške in slive. Čebele in čmrlji se opajajo ob čašah opojno dehtečih cvetic, nad vsem pa sije veliko solnce, kakor ni sijalo še nikoli. Odnekod se začuje godba, sladko boža uho, pluje dalje. Od nasprotne strani orijo pesmi, raste šum, odmeva navdušenje ljudske veselice, slavi se dan rešitve, dan osvobojenja. Visoko gori na Nanosu se dviga proti nebu zlati križ, znamenje odrešenja. Tja daleč seva čez vso kraško ravan, čez tožno Istro, na ono stran soških zelenih bregov. Ljudstvo se nizko klanja pred njim, se zahvaljuje.

Kopač se v sanjah smehlja. Nasproti mu prihaja Ančka, v njenem naročju se zvija črviček, izteza ročice, sili k njemu. Kopač ne more pojmiti, kaj se godi okoli njega, prevelika je mera sreče, vse je prišlo preneglo, prenenadoma . . .

„Dvignite se, ako hočete dalje,“ zakliče krčmar pri vratih.

Kopač se mehansko dvigne, si pomane oči, zastrmi predse. Ženska poleg njega vzdihne, se pretegne ter pravi vstajajoč:

„Dobro vam je bilo, sosed. Smejali ste se in vriskali. Prav kakor bi ne vedeli, da bo zopet dan.“

Kopač je sklonil glavo in ni odgovoril.

Za njima so vstajali drugi, bledih obrazov in s stisnjenimi ustnicami. Drug se je bal pogledati drugega. Na vsakem čelu pa je bilo začrtano z velikimi, temnimi črkami:

„Kam pa zdaj?“ —

Franjo Roš:

V svobodo.

Širom razpeta polja zorijo
sveto zamaknjena v gorko tišino.
Ginejo dalje v svetlo melodijo
luči trepetaja in valov žit.

V solnčno brezkončnost pokoj se vzpenja,
ž njo gre v svobodo mlado hotenje;
da se opiije vina življenja,
hoče razmaha v brezbrežju dalj.

Srce, li čutiš vse neizmerno
svojih opojnih vesoljstev bogastvo?
Pij in bodi mi silno in verno,
glej, zdaj je dan, brez meja mu je svit.

Dr. Ivo Šorli:

Izgubljeni sin.

Burleska.

Zgodilo se je bilo spet, da je padlo kakor gosta bela megla na nas in da v nji nismo mogli več najti poti na pravo cesto nazaj. Zakaj spet se je bil vrnil iz očetnjave prijatelj Tone, s tisto svojo listnico, kakor smo jih videvali drugače samo pri živinskih trgovcih in sejmarjih.

Zvesti, kakor smo mu bili posebno v časih, ko bi mu bil mogel še tlačiti duha nevreženi dolgčas po domovini — smo odrinili tisti dan ž njim takoj po obedu tja ven za graški „graben“, v jeruzalemčarijo, ki jo je bil že v davnih dneh, baje že v svojem prvem semestru, iztaknil starejšina Srečko.

Za jedačo naj skrbimo sami: zakaj zoprna je bila Tonetu proza. Mi pa še nismo bili očiščeni kakor on, ki so mu bili snoči napovedali račun z besedami: „Krožnik čiste juhe in sodček piva“.

Stopimo v jestvinarijo in kupimo — kdor ima, misleč tudi na brata.

„A da mi tudi kruha spet ne pozabite!“ zabiči zunaj Maks, pogoltnež, sicer pa mladenič tolikanje resnobnosti, da je stari Kaube skozi celega pol leta njegovo ime in njegove številke zapisoval ne s kredo na vrata, nego jih vnašal s črnilom v pravo glavno knjigo, kakor da ima posla s protokolirano firmo.

„Za kruh skrbiš ti! Glej, dovolj sem žrtvoval!“ ga zavrne Rihard in bahavo pokaže ogromno svinjsko kost pod svojo pazduho. „Tudi ti boš deležen!“

Toda to pot se Maks bori. Vedno da le on! Kruh naposled ni tako postranska stvar, kakor bi kdo mislil — da, vse drugo je takorekoč samo pridatek, narodnogospodarsko celo samo luksus, kruh potreba. In dasi se ne more pritoževati — stari mu pošilja vsak mesec trideset kron, —.toliko ni, da bi redil velik del nadebudnih rojakov.

„Prav! Potem dobavim za danes tudi kruh še jaz sam!“ uvidi Rihard. „Toda nosil boš ti — čemu imaš havelok?“

„Čemu imam havelok, veš najbolje sam!“ temno zamrmra Maks. Zakaj prvotni namen častitega njegovega zimskega, letnega, čezdanskega in ponočnega ogrinjala je bil res drugi. Ali si nismo ravno na njem zopet pridobili ljubezni in spoštovanja pod gostoljubno streho tam onstran Mure, od koder smo v neodpuštljivi razuzdanosti dvakrat po vrsti pregnali druge goste, potegnivši vsi hkratu iz žepa ključe vežnih vrat in namerivši jih s hajduškimi vzkliki na njih prsi! Pa je li bilo čudno, če so se nam potem pred nosom zapirala vrata, čim jih je naša ljuba materinščina opozorila, kdo je na pohodu, in da smo se morali kakor tatovi in razdeljeni približati, ko smo hoteli sporočiti našo prelevitev iz hajduškega v potujoče umetniško društvo? In tedaj in z namenom, da se stvar takoj pokaže, je stopil Maks naprej, predstavil sebe za moža — kačo, pajdaša Riharda za kol, okrog katerega se bo ovijala klopotača, razganil svoj široki plašč sredi sobe na tla in pomignil kolu, naj se položi čezenj. Iu z nepopisno spretnostjo je zlezel kolu pod levo koleno, prelezel ga, izgubil se pod desno, izvil se tam ven, zaril se pod desno pazduho in se prikazal po nemalem naporu celo brezčutnega kola samega na oni strani izpod leve pazduhe. In, glej, vsa srca so se v tem hipu spet ovila nas.

Zato Rihard zdaj z vse drugačnim glasom:

„Vem, čemu je havelok in nisem ga nameraval žaliti, temveč sem ga hotel še počastiti: naj filistejec ne vidi, da tudi jemo.“

„To je nekaj drugega!“ spozna Maks.

Tam doli že pri zadnjih hišah so imeli pekarijo.

„Ali bomo belega ali črnega?“ se obrne Rihard.

„Kaj so te črnega poslali v šolo oče?“ se zaroga Maks.

„Da izbiramo, šema! Toda bodi tebi beli, ko na barvo gledaš! Tu za vrati počakaj!“ veli Rihard.

In že stopi naprej, silen in mogočen, kakor je, in z velikim glasom pobara:

„Ali imate kruha? Belega in tečnega tudi za delavnega človeka?“

„Imamo!“ se nasmehne gospodična.

„Potem ga odrežite pet kilogramov!“

Ko je stehrano in zavito, se govornik počasi obrne in pokaže Maksa, ki še vedno stoji tam, majhen in skromen in čaka. „Dajte možu zavoj! Pravi, da že pet dni ni imel gorkega v želodcu, ne on ne njegova mnogobrojna družina!“

„Baraba!“ se zahvali obdarjenec in spravi, a sočutje gospodične ga očito gane.

Zunaj nas doteče bruc Milče. Poslali smo ga, da spet pogleda na stanovanje Ludvikovo, ali ga res še vedno od nikoder ni. Zakaj ne samo, da smo ga pogrešali — začelo nas je že skrbeti. Tri dni junaško z nami, skoro pred nami — zjutraj četrte noči se izgubi, kakor da se je v črno zemljo pogreznil!

To besedo rabi zdaj Gvido.

„In vendar ni odpadel!“ meni Maks.

„Kdo bi ga sumničil? No lahko, da ga je vrag vzel!“

„Pa kam? To je zdaj prašanje!“

Domov ne; in v Celje k stricu tudi ne — tako so že brzojavi odgovorili. Sicer pa tudi ni mogel: vse priče so potrdile, da mu že pet dni ni več ne tujega ne svojega v žepu. „Če ne bo še do jutri glasu, moramo javiti“, zaključí Janez, zastopnik razumnosti in modrosti.

Že smo tik pred ciljem in že hočemo z glavne ceste na kolovoz tja noter v polje, ko se nam noga sama vstavi.

Proti nam prihaja človek in rine voziček pred seboj. Ta človek je oblečen skromno, dà, revno, kakor že davno še delavci ne, nima ne ovratnika ne ovratnice in na nogah čevlje, ki bi jih bilo pol dovolj, toda sicer je ta človek — Ludvik.

Ko nas zagleda, se zdi, kakor da se bo ustavil tudi on: toda že rine dalje in prihaja bliže; a čim bliže prihaja, tem bolj je Ludvik! Toda če je Ludvik — čemu potem tak?

Maks se ne more več premagati in skoči tja. No, človek ga tako začudeno pogleda, da Maks spet odleti. Rihard pa se ne da oplašiti, prime onega za kamižolo ter ga odločno pozove, naj se legitimira. Toda kje bi se naj bil Ludvik govorice naučil, da odgovori kakor odgovarja ta! Komaj da jo razumeš čiribirščino! In te tuje oči! — Zmotili smo se! Dvojniki — zakaj né?

Strme gledamo za njim. Rine, rine in se ne ozre.

Naenkrat se ustavi, počasi obrne, dvigne obe dve roki v zrak in milo zakliče:

„O, domovina, močnejša si od mene! Hotel sem mimo, a srce ne pusti! Poglejte bratje — moja notranja moč je opešala, ne jaz!“

In že se vrača, z vozičkom vred.

„Nič!“ se brani prašanj. — „Z mano pojdite — mati naj povedo! Ni daleč — evo, tam za tem ovinkom!“

Za ovinkom preprosta kmečka koč. Ludvik zapelje na dvo-rišče in pusti voziček pred vrati.

„Upam, da se boste lepo vedli, in se vas materi ne bo treba prestrašiti, meni pa sramovati. Pomislite — srečo tvegam z vami; zakaj premoženje še ni prepisano name!“

In pokliče mater ven, staro, sključeno, ter nas pokaže:

„Moji bivši prijatelji in tovariši: ta je“ — pokaže Riharda — ta je sedlar;“ po vrsti: „ta krojač, ta čevljar, ta dva mehanika, ti trije mizarji in ta“ — Milčetovi naočniki ga za hip zbegajo — „in ta je stavec.“

Mati menijo, da bi nas ne ločili od študentov.

„I kdo loči danes delavca od študenta!“ ji pritrdi Ludvik. „Samo mi kmetje še hodimo taki.“

In potem, ko se mati vrnejo v hišo, spet nam: „Saj to je bilo, zakaj sem se odločil tako. Študiraš, študiraš — in kaj si potem? Še leta in leta ubogi pisar, potem rob drugim! Kakor navdihnjenje me obide, ko jo krenem v sredo zjutraj tu ven in sedem tu na to klop, pa me mati, tujca lačnega in žalostnega, z belo kavo pokrepčajo. H grudi se vrneš! si rečem in se pri ti priči zmenim z materjo.“

„Pa kam si hotel s tem? Da bi te strela!“ vzrojni Maks pokazavši voziček.

„V mesto, ljubi Maks, v mesto! Vsak popoldne, ko pomol-zemo — kravico imamo v hlevu in dve kozi — zapeljem v mesto. Mati so stari, a hlapca in dekle ne utrpimo.“

„Torej te je vzela baba za svojega!“

„Mati so me vzeli za sina, tako je! Le tu ostani! so rekli, če te kmetovanje tako veseli; in tisto malo, kar imam, rada po-delim s teboj. Oh, mati so tako dobri! Imeli so sina, in — poglejte, to obleko je on nosil in mati pravijo, da sem mu zdaj podoben kakor jajce jajcu, bratu brat, pa je siromak že pred leti umrl. Zdaj bom pa jaz njih sin. Vse sva že zmenjena, res. Samo neko punčaro tu gori za brdom mi ponujajo, jaz pa mislim domov po Prečnikovo Reziko. Zakaj pred očmi imam tudi take stvari, kako da bom začel odtod narodno proti jugu prodirati. Zmerom le tisto mejo tam doli smo čuvali, na to pa še ni nihče pomislil, da bi jo od zgoraj doli urezali. Jaz pa počakam samo, da nas bo dovolj, — z vnuki vred menim bom že šolo zahteval. In tako dalje. — Saj bi belo kavo, možje? Samo po deset krajcarjev bi računal. Za-stonj bi sami ne hoteli, vem — Tone že ne in sam bi tudi ne

maral, da bi mati kaj rekli, če bi že skraja razdajal . . . Meni pa —“

„Ali greš prostovoljno z nami, ali je potreba, da pokličemo rešilni voz?“ — ga prekine Rihard.

„I grem pa sam, če ni drugače. Počakajte, da se preoblečem.“
Čakamo ne pričakamo. Mati gredo povsod pogledat, a ne — najdejo.

* * *

Drugi dan se pri večerji sam javi. Ne bi bil prišel — zato se je bil včeraj tudi umaknil — toda mati da so imeli veliko pletenko vina v kleti; pa so si ga hoteli po našem odhodu skrivši kozarček privoščiti, ko najdejo, da je treba posodo že z vratom proti tlom nagniti. Pa so ga nekaj razžalili, da je rajši vstal in šel. Zakaj časti tudi za premoženje ne boš prodajal . . .

Stano Kosovel:

Serenada.

Vse spi. Le zvezdice zlate
svetijo tiho na trate,
in v vsaki lučki tam gôri, se zdi,
tvoja ljubezen bedi.

In po tej mehki poljani
gre mi kot varih ob strani
in mi potajno šepeče v uho,
kar je med nama biló.

In jaz ne mislim, ne sanjam,
brez moči k tebi se sklanjam,
in tako tople so tvoje željé,
da mi utripa srce.

Milan Fabjančič:

Mladi interniranec.

Izpolnil je komaj šestnajsto leto in že so ga obsodili na smrt, ker so ga iztrgali domačemu ognjišču, pahnili ga od matere in ga vrgli med ljudi, ki niso več poznali dobrote in usmiljenja, razkošja in lepote. Pripeljali so ga med ta od ljudi in skoroda od boga zavrženi svet in predpisali, mlademu in neizkušnemu, lakoto in pomanjkanje. Mesto dobrotne in usmiljene materine roke, so mu usilili lopato, mesto belega in tečnega kruha so mu prisodili črni kamen, ki razjeda kri in dušo, in mesto mleka mu je bila dodeljena trda gruda, ki je popila krvavi znoj in bujno mladost njegovo, rodila pa je drugemu, ki ni poznal muk in trpljenja.

Gibal se je med bednimi še mlad in življenja vreden, vendar je pričela globoka žalost, domotožje in trpljenje razjedati njegovo lice in v oči se mu je naselil nemir in nezaupnost. Tekom mesecev je splahnil na duši in na telesu in postal je starec med starci.

Neko popoldne ga je poklical gospod k sebi v pisarno in mu rekel: „Dimiter, mlad si, najmlajši med vsemi, in pretežko je bilo to delo, ki so ti ga oddelili. Jaz ti bom dal lažje in lepše delo; ne boš se mučil. — Včeraj je imela naša svinja mlade in ti jih boš čuval in negoval. Ko malo odrastejo, jih boš gonil past v gozd in na tiste travnike za gozdom; saj veš kje so. Hočeš, Dimiter?“

Dimiter je prikimal in obraz mu je žarel tihega veselja, ker tam zunaj ni bilo bajonetov, tam zunaj ni bilo straž, tam je bila svoboda.

„Lahko takoj nastopiš službo, Dimiter,“ mu je rekel gospod in Dimiter je odšel.

Čuval in negoval je Dimiter mladi zarod in ko so svinje malo odrasle, je vzel palico in jih gnal v gozd in na travnike.

Vsak dan od jutra pa do mraka je bil tam zunaj, živel v svojih sanjah in bil je srečen. Z mrakom se je vračal vesel in zadovoljen v kasarno med svoje tovariše. Ko so zagorele električne žarnice v pritajeni, mirni luči in se je narod pripravljal k počitku, je Dimiter sedel s svojim tovarišem na slamnatem ležišču in kramljal.

Nastopili so vroči dnevi, da je zemlja pokala kakor žulji na rokah, in črez dan je bila trava požgana in okorela kakor strnišče; obledel je gozd in ni dajal hladne sence.

Tisti dan je solnce žgalo, da se je Dimitru meglilo pred očmi in so se svinje parile, nemirno rile v trdo zemljo in iskale hladila. Nenadoma se je Dimiter spomnil in preštel svinje. Eno prase je manjkalo.

Dimiter ga je šel iskat in pod ovelim grmóm sredi travnika ga je našel, ko je rilo med korenine. Zavzdignil je palico in ošinil prase, ki je zakrulilo in se skokoma zaprašilo proti ostali čredi. Dimiter je počasi stopal za njim.

Vročina ni odnehala, še silnejše je pritiskala in ono izgubljeno prase, ki je stalo kraj črede, se ni ganilo, kakor pribito je stalo. Z rilcem se je dotikalo razpaljene zemlje in migalo z repčkom. Nenadoma se je opoteklo in se zvrnilo na bok, na rilec pa so udarile bele pene. Dimiter se je zgrozil in planil k prasetu; toda ono je obležalo, kakor je padlo. Potegnil je z roko preko čela in znoj ga je oblil. V nogah je začutil omotico in srce mu je zvila grenka slutnja. Preobrnil je prase in si ga ogledal: preko hrbta in levega ušesa se je vlekla rdeča nabrekla lisa kakor palica. Dimiter je v srcu in očeh začutil oster nož. Ta rdeča in nabrekla lisa mu je grozé pretila in ga mučila.

„Ubil si prase . . .“ je pretreslo Dimitra in preko hrbta ga je oblil mraz. „Toda ne . . . Od kod pene? Ha, to prase je bilo bolno, vročina ga je ubila,“ se je oddahnil in se dvignil, zadel prase na rame in pognal čredo domov.

„Ni mogoče, da sem ga ubil, ker nisem prehudo udaril,“ se je tolašil Dimiter. „Vročina ga je ubila,“ je ponavljal in stopal z lahkoto.

Ko je prignal do hleva, je oča Janko, ki se je senčil pod vrbo, odprl vrata v ograji na stežaj in svinje so z divjim, hrupnim veseljem planile v gnojnico za hlevom in polegale.

„Pametno si napravil, Dimiter, da si prignal. Sreča, da ti ni katero prase obležalo od te neznosne vročine. — Pa kaj imaš Dimiter?“ je osupnil oča Janko, ko je Dimiter vrgel s pleč mrtvo prase. Janko ni premišljal dolgo in že je razumel vse. Brcnil je prase in rekel:

„Seveda, tako mora biti! Saj sem dejal gospodu, da sedaj ni čas za pašo in da so praseta premlada za tako vročino. Pa kaj mi mar! On ve več od mene, ki sem že od mladih nog vaju tega posla. Dimiter, vrzi prase tja za plot!“

Že je zgrabil Dimiter prase za nogo in ga potegnil do plota, ko je stopil gospod pri vratih na dvorišče. Janko je snel osvaljkani klobuk brez traka, pozdravil gospoda in molčal. Gospod je postal, vtaknil palca za telovnik in se oziral po dvorišču. Ko je zagledal Dimitra in prase pred njegovimi nogami, je planil proti njemu in črna brada se mu je tresla: „Kaj je to, Dimiter?“

„Prase je poginilo, gospod, od vročine je poginilo,“ je mukoma izdaval iz sebe in strah ga je bilo.

Gospod se je sklonil, obrnil prase in zagledal tisto grozno liso, ki je že nekoliko pobledela. Dimiter je vztrepetal.

„Prase si ubil, Dimiter,“ je kriknil in črna brada se mu je dvignila od prsi. „S palico si ga ubil! Janko, kajne, ta lisa je od palice?“

Janko je stopil k gospodu, v težki, kosmati roki je držal klobuk. Pogledal je liso in omenil: „Že mora biti od palice, ako vi tako pravite, gospod.“ Janko se je ozrl na Dimitra in prevzel ga je žalostni, obupni pogled nesrečnega pastirja.

Gospodova brada se je dvignila še više, iz oči pa so mu švigali jezni plameni: „Ubil si ga torej, Dimiter. Tak pastir si! — No, pri meni ti ni več obstanka. Jutri pojdeš v taborišče.“

„V taborišče . . .“ je kriknil Dimiter in ni ugovarjal, ker se je zbal gospodove brade in jeze. Gospod se je obrnil, vtaknil palec za telovnik, odprl vrtna vrata in se izgubil po stezi med gredami.

Dolgo je gledal Dimiter za njim in kolena so se mu tresla.

„V taborišče pojdeš, Dimiter . . .“ mu je zvenelo v ušesih in po celem telesu so ga zbadale igle. Pred njegovimi očmi se je dvignilo ujetniško taborišče, obdano z železnim plotom; videl je tolpo bosjakov in razcapancev, ki trohne živi v razdrapanih barakah.

„Taborišče . . . tam je smrt,“ je obupno kriknil Dimiter in si z neugnano silo zaželel brezmejne svobode tam zunaj. Na mah je začutil v sebi mladostno kipenje in veselje do življenja. Zvijal se je v mukah pri sami misli, da ga hočejo živega prikleniti na ono bedno življenje tisočev, ki od jutra do večera čakajo brez besede na mali košček kruha in skodelico prevrete vode.

Solnce je zatonilo in krvavordeči plameni so užigali nebo na zapadu, ko se je Dimiter tih in potrtno vrnil v kasarno, se vrgel na ležišče in zakopal glavo v slamo. Po hodniku je v umerjenih korakih udarjala straža po razkopanem tlaku. Kakor težko kladivo

so padali zamolkli udarci okovanih čevljev straže na Dimitrovo glavo. Od kamnitih, vlažnih sten je udarjala vročina, žgoča in težka, da je Dimiter v omotici stokal do mraka.

Ko so z mrakom prihrumeli v kasarno ujetniki z lopatami in krampi, obdani od mrkih straž, se je Dimiter vsedel na ležišču, potegnil kolena k bradi in jih oklenil z rokami. Na hodniku so preštevale ujetnike in spuščali enega za drugim v sobo. Ropotajoč so pometali lopate pod ležišča, da so zazvenele kakor steklo.

„Dimiter, kaj je s teboj? So ti prase ukradli? — ga je ogovoril tovariš in mu podal roko. Dimiter je molčal. „Govori vendar, Dimiter! So ti iztrgali jezik?“

„Ne, ga niso . . . Jutri grem od tod, tovariš.“

„Kam pa in zakaj, Dimiter?“

„V taborišče moram; pravijo, da sem ubil prase.“

Kakor pest je padla tovarišu beseda „taborišče“ v obraz.

„Res je, da sem ga udaril, toda ubil ga nisem. Vidiš, iz gobca so se mu pocedile sline, pa se je zvrnilo in obležalo. Jaz mislim, da je to prišlo od vročine, ali pa od druge bolezni. Črno-bradec je videl tisto rdečo liso, pa me je obsodil in spodil.“

„Zakaj mu nisi povedal in razložil, Dimiter?“

„Ali moreš njemu ugovarjati!“

„Prav si imel, Dimiter, da mu nisi ugovarjal, dal bi te pretepsti. Takim ljudem je več za prase, kakor za človeka. Dimiter, vzemi žlico, pa prisedi!“

Prihajali so ujetniki z velikimi, kositrenimi lonci, ki se je iz njih kadila večerja.

„Večerja, tovariši,“ so klicali in postavljali lonce na tla.

„Hajd, Dimiter, prisedi!“

„Kaj pa je za večerjo?“

„Kaj! Voda na vodi, kakor vedno.“

„Ne bom večerjal, tovariš.“

„Nimaš kruha, Dimiter? Tu imaš košček! Tistemu capinu, ki se potepa tod okoli, sem vrgel svojo razdrapano srajco, pa mi je dal skorjo.“

Razpel je oguljeni jopič in pokazal rjave, kosmate grudi.

„Sedaj sem brez srajce, jutri bom pa brez spodnjih hlač,“ se je zasmel in ponudil Dimitru skorjo. „Nočeš? Ne jemlji si k sreči, Dimiter! Če umrješ tukaj ali pa v taborišču, v tej smrti ni razlike!“

„Res ne bom, tovariš.“

„Kakor veš . . .“

Ko so povečerjali, so pobrali lonce in jih odnesli v kuhinjo. To noč niso imeli nobene luči.

Ujetniki so se spravili spat; pozno v noč so se premetavali po slami in deskah, dokler niso zaspali s težkim snom ljudi, ki vedo, da jim z jutranjo zarjo pride dan, groznejši od današnjega.

Dimiter ni spal ni malo. Čepel je na ležišču in pritiskal dlani na razpaljena lica. Po hodniku je razbijal stražnik z okovanimi škornji. Vsake pol ure je odpiral škripajoča, železna vrata in prisluškoval. Šuma ni bilo od nikoder, samo stokanje in hropenje spečih je udarjalo ob vlažne stene.

Dimiter je sedel tiho in mirno; glavo je spustil med kolena in preživljal trenutke puste, grenke osamelosti. Za hip je poletel iz mučne sedanosti v preteklost prešernega veselja in zadovoljstva, ki je bilo in ki se je z divjo brzino prevrglo v dom trpljenja in preganjanja. Spomnil se je očeta in bratov: dali so jim puške in jih pognali po svetu; po gorah in prepadih so našli svoje grobove in nihče ne ve zanje. Spomnil se je matere: z jermeni so jo pretepli. Spomnil se je sestre: postala je plen pijane soldateske. In on sam je ubežal pred zvermi, ubežal v les in se skrnil v lisičji brlog; tudi tam so ga iztaknili.

„Niti doma nimaš več . . . Tudi tam je smrt . . .“ — je pomislil Dimiter in mraz ga je stresel.

„Usmiljenje . . .? Usmiljenja ni! In pravica . . .? Ha . . .“

Dimitra je zgrabila omotica, se ga ovila, ga stisnila in vrgla na slamo . . .

S krikom in ropotom so zbudile straže speče ujetnike, jih preštele in pognale na delo. Dimitra pa so poslali v pisarno.

Od nikogar se ni poslovil; bolan in čemeran je šel v pisarno in počakal uradnika.

„V taborišče moraš, Dimiter,“ ga je ogovoril uradnik in mu položil roko na ramo. „Zakaj si ubil prase?“

„Saj ga nisem . . . Vročina ga je . . .“

„Ampak vendar! Prase je mrtvo, Dimiter.“

„Samo ne v taborišče . . . Tam je smrt! Tam mučijo in pretepajo ujetnike. Pred očmi vseh me bodo pretepli, ker boste zapisali, da sem ubil prase. Nisem ga . . .“

Dimiter se je razjokal kačor otrok. Uradnik ga je pogledal od strani in zasmilil se mu je mladi, nesrečni fant.

„Dimiter, ne gonim te jaz . . . Dimiter, poslušaj! Tisti gospod, ki je zapodil tebe, je tudi moj gospod.“

Dimiter ni jokal več, v sencih je začutil dva kladiva in žgoč ogenj v licih.

„Tam je smrt . . .“ — je zaklical, se obrnil in izginil pri vratih.

Ko je stopil na plano, sta kladiva v sencih razbijala silneje in brez usmiljenja. Dimiter je zašel na tiste od solnca požgane travnike. Kladiva v sencih sta kovala.

Solnce je gorelo visoko nad gorami in Dimiter se je zamaknil v trepetajočo daljo. Tam za tistimi gorami nekje je bil njegov dom in tudi tam ni bilo zanj rešitve. Ozrl se je proti obledelemu gozdu in preplašeno je kriknil. Zavrtel se je in se kriče spustil v beg. Planil je v kasarno in se skrnil pod deske. Stisnil se je v kot in se tresel.

Ujetniki so se pred obedom vrnili od dela in ko je Dimiter zaslišal njihove stopinje pri vratih, je kriknil in se prižle tesneje v kot.

„Kaj ti je, Dimiter . . .“ — so ga izpraševali tovariši in posegali z rokami pod deske, da ga potegnejo k sebi.

„Ne ubijte me! Miša, pomagaj!“

Dimiter je klical svojega tovariša.

„Ne silite vanj! V deske so zabiti žebli, ranil si bo glavo! — Dimiter, pridi ven!“

Miša je podal Dimitru roko, ga potegnil k sebi in se zgrozil. Dimiter je trepetal v njegovih rokah kakor trepetlika in pot ga je curkoma oblival. Čuden ogenj je šel iz njegovih oči.

„Bolan si, Dimiter; čelo ti gori. — Dajte mokro krpo, da mu ovijem čelo.“

Prinesli so vodo in krpo.

„Miša, kaj nisi videl štirih žen s palicami, ki so šle nadme?“

Ujetniki so se spogledali.

„Nisem jih videl, Dimiter,“ je rekel Miša in roke so mu trepetale.

„Jaz sem jih videl in sedaj so tam za vratmi.“

„Zblaznel je . . .“ so si šepetali ujetniki.

Miša se je trpko nasmehnil in rekel:

„Ta ima že svoj pečat . . . Ta je mrtev . . .“

Marija Kmetova:

Večerna.

» **T**ebi pišem, človeku, ki si polovica mene. Kdo si, kaj si, kod in kako hodiš — ne vem, ne poznam te. Vem pa, da živiš, ker te čutim. Iskala sem te vse dni življenja, pa te nisem našla. (!!!)

Ni dolgo tega; vstala sem in sem se napotila v službo. Na hribu se je pričelo.

Veter je zavel od severa, pripodil je megle in jih razkropil med bakreno listje. Zemlja se je zgubančila in skrčila; zasopla je in se zavila v mir in pokoj.

Kolikokrat si je zaželela moja duša človeka, pa vselej takrat je zabrila mrklost hribov tako zelo, da sem nehotoma povabila že razprostrte roke in sem omahnila.

In tisto večno, prastaro prašanje, tisti čemu! Pa prestar je že bil, preveč že oguljen, da bi se bil izvil iz dna duše. In zakaj tudi čemu? Bodi!

Ni bil vdan in ponižen ta bodi, — a moral je biti. Ali si naj razbijem glavo ob zidu? Je li polž za stopinjo dalje na poti, če si zaželi peroti?

Tak je bil začetek.

Prišli so spomini na dneve pričakovanja. Ti dnevi so bili polni bojazni in spet polni moči. Pa obstala so hrepenenja in zastale so želje. Pogled se je raztegnil in čakal, v nestrpnem nemiru je čakal, kdaj se odpro zatvornice in se mahoma razgrnejo rdeče rože in zlatá in solnca daljave. Ko pa le ni bilo vsega tega, se je vpognil hrbet, in oči so onemele, zasmejala sem se.

Ti moj človek, razumeš, kakšen je tak smeh? Tisti je storil bolje, ki je videl lužo in jo preskočil. Jaz pa sem se hotela poglobiti vanjo. Rezultat? Bolna glava in bolna duša. Tista skalnata pota, tiste nagubane njive, prosojno listje in bele breze; močni hrasti in visoke smreke; razdrapani borovci in vsa tista razrita zemlja: vse to me ni privezalo nase in me ni potegnilo k tlom, v početek. Še sem čakala, da se zavem in stopim trdno na tla. Pa je bilo treba le kepice prsti, le trohice realnosti — in vsa pajčevina mojega življenja se je raztrgala.

Takrat sem videla vso tisto sedanost jasno in določno pred seboj in sem čutila, kako me bo strla. Prešinilo me je kakor železna ost in objela me je groza.

Potopila sem se v topost, položila pot svojega življenja v papir, jo lepo zavila in prevezala.

Vsaka pot mi je bila zdaj vseč.

Pa je prišla bolezen.

Suhi kašelj me je moril; nisem marala za to — in prišlo je tako daleč.

Zdaj umiram.

Človek ne vé, kdaj mu je umreti, pravijo; jaz pa vem, da sem že zdavnaj mrtva.

In ves čas želim tebe; tebe želim, želim, želim. Pa te ni.

In zdaj je spet jesen. Dež in dež.

Visim med nebom in zemljo.

Duša se trese v silnem pričakovanju.

Ni te — ni in ni ...

Polovičarji smo ljudje.

V bližini se trese noč; zemlja grabi po meni ...“

Igo Gruden:

Besede sladke ...

Besede sladke, draga, mi šepeči
in tihe, — naj jih čuje le srcé:
takó potoki v daljah žuboreči
v najtišjih urah srcu govore.

V naročje tvoje sem položil glavo,
med tvoje dláni skril sem svoj obraz:
utonem ves v valovje naj sanjavo
kot list, ki pal v tolmun je nočni čas.

O, vé še list, s katerega drevesa,
s katere veje veter ga je snel?
Šepeči, draga, tiho — kot zavesa,
da tvojih bi besed ne razumel.

Avgust Žigon:

Prispevek k petdesetletnici.

(Dalje.)

Vsaj že mesec dni ni Jurčič bil dotlej poslal Janežiču nobenega svojega prispevka, ne za „Glasnik“ ne za „Cvetje“; dolžan pa mu je bil nadaljevanja in konca novele za „Glasnik“ ter nadaljevanja romana za „Cvetje“; a kakor že vsaj ves april ne, ni pa poslej bilo sploh nikoli več ni črke za Janežiča izpod Jurčičevega peresa! Jurčič je za Janežiča popustil vsako literarno delo že nekako m. marca 1868.

In takó je v poslednji številki „Glasnika“ dné 1. VI. 1868., poslavljaje se od javnosti, moral tej Janežič podati o Jurčiču naslednji svoj račun:

„Oznanilo zastran Cvetja. Ker nam gosp. pisatelj še ni poslal nadaljevanja romana „Cvet in sad“, ki ga ima v predelavi, ni še bilo mogoče 36. snopiča na svitlo dati. Kakor hitro nam pride rokopis, prične se brž nadaljevati. Upamo, da se to v kratkem zgodi.“¹

In zaradi „Doktorja Karbonariusa“: „Jako nam je žal, da ne moremo v tem listu pričete lepe Jurčičeve novele dokončati, ker nam g. pisatelj žalibog še ni poslal konca do današnjega dneva . . . . V Celovcu 27. majnika 1868.“²

Ne novele, ne romana ni skončal Jurčič — več Janežiču!

Zdelo bi se človeku, ko da je bilo nekaj načelnega, vsaj od m. aprila 1868. nadalje, da je popustil Jurčič vsako delo za Janežiča, — če bi ne bilo videti tega popuščanja že nekako od m. januarja, tam nekako od ponesrečene Jurčičeve tekme s „Sinom kmečkega cesarja“ pri Mohorjevi družbi, ki pri njej otedaj ni nikoli več sodeloval! In ne toliko načelno stališče Jurčičevo, ampak bolj bo vzrok omajano materialno stališče Janežičevo, da je Jurčič takrat vstavil svoje delo za Janežiča: Janežičeve pod-

¹ Na str. 235. — Nato je Jurčič naročnikom razglasil 9. VII., šele dober mesec kesnje svoje nam že znano „oznanilo zastran Cvetja“ v „Slov. Narodu“ 1. 1868.: češ, „da kmalu izide druga polovica začetega romana „Cvet in sad“, katero imam v predelavi, ter da se jim pošlje kakor prej bo mogoče“.

² Na str. 236. „Glasnika“ 1868.

pore so pričele izostajati, in Jurčič je videl, da so mu šteti dnevi v tej dotedanji literarni službi njegovi; brez dotedanje trdne perspektive poslej ob Janežiču je Jurčič izgubil veselje do dela! „Prihodnjost — brezupna temà pred menoj!“ je zapisal v svoji poslednji pesmi Jurčič Janežiču v Glasnik . . . in umolknil.

Bila je to britka kriza v Jurčičevem življenju, — ki jo je Jurčič moško in molče prenašal dolge mesece: vse tisto prvo polletje l. 1868.; bila je to naravnost strašna kriza, ki jo je šele kasneje priznal Jurčič drju. Vošnjaku, kakor nam ta poroča v svojih „Spominih“:

„Jurčiču se je takrat na Dunaju silno slabo godilo. Od doma, od revnih malih kmetovavcev ni dobival nobene podpore; živil se je s spisovanjem za Janežičev „Glasnik“ in Mohorjevo družbo. Bili so dnevi, ko nič gorkega ali sploh ničesar ni zaužil. Pravil mi je večkrat o teh žalostnih dnevih silne bede, ko še skorje suhega kruha ni imel, da bi si glad utešil. Nekega dne se je ves oslavljen ulegel na zofo in se sam nad seboj razjokal, smrti si želeč.“¹

Ali ne soglaša to s čudno resignacijo tiste februarske pesmi Jurčičeve, ki je izšla 1. III. 1868. v „Glasniku“? „Kamen — na grob!“

Beda, glad, — naravnost borba s smrtjo vsled stradanja, — to so bile tiste „nebeške“ sile, ki so tiste dni zasekale globoko zarezo v literarno delo Jurčičevo. In te so bile, ki so ga slednjič po dolgih mesecih trpljenja pognale iz Dunaja — za kruhom! Pač mu je Stritar kazal tam nekje v dogledni daljavi — zlatega telička: tam m. oktobra l. 1868. nov beletristični list. A Jurčiču je bila dogledna daljava vendarle — predaleč!² In tako je pisal Tomšiču v Maribor, m. junija 1868., nimajo li kaj kruha zanj tam pri „Slovenskem Narodu“?

Isti dr. Vošnjak nam tu poroča:

„Leta 1868., malo mesecev potem, ko je začel izhajati „Slovenski Narod“, piše mi urednik Tomšič, da bi Jurčič rad vstopil za sodelavca pri listu. Priložil mi je Jurčičevo pismo, v katerem se ta pritožuje, da brez nobene podpore mu ni več živeti na Dunaji in da bode moral opustiti studije; napósled vpraša, če bi ne mogel sodelovati pri „Slovenskem Narodu“. Pismo sem vrnil

¹ Vošnjak Jos., dr.: Spomini. II., str. 12.

² Stritarjeva antologija, str. 40/41.

Tomšiču; toda spominjam se, da je náme napravilo globok vtisek. Videl sem slovenskega mladeniča, čegar nadarjenost je slovela že tačas, stokati pod tistim jarmom revščine, ki je uničila že toliko naših mladih talentov, da ali niso mogli dovršiti svojih studij ali da se jim je zaradi pomanjkanja vsadila v prej zdravi život kál bolezní, katera jih je pozneje prerano položila v grob. Toda že¹ iz tistega pisma je govoril nekakšen ponos. „Ponujam se ne“ — takó je pisal Jurčič — „le če mislijo lastniki listu, da bi moje delo bilo koristno za list in za našo stvar, vstopim. — Ali je pri vas tudi taka mizerija, kakor tukaj?“ vzdihoval je vmes.“²

Žal, da ni dr. Vošnjak shranil tega nam znamenitega pisma Jurčičevega,³ ampak ga Tomšiču vrnil ter s tem izročil uredniškemu košu. Srečno pa se nam je ohranil odgovor Tomšičev Jurčiču:

Dragi prijatelj!

Od veselja bi skakal, ko bi se spodobilo za tako resnega človeka, kakor sem jaz, ko čujem, da Te je volja priti v Maribor. Kdaj bi Te bil jaz že rad povabil, ko bi se ne bil bal, da Te s tako ponudbo žalim. Ravno mi piše tudi Vošnjak, naj skušam Tebe zvabiti k sebi. Glej, kako se vse vjema! Na vsako hudičevo vižo boš dobil toliko, da boš mogel živeti, saj plačujejo še⁴ Pozniku 35 f, dasiravno ga ne morem rabiti za drugo, kakor da mi sestavlja javne dražbe. Poznik je jurist III leta. Vošnjak mi ga je bil brez mojega sveta naenkrat oktrojiral. *Vošnjak je večkrat svojevredno nastaril, ali po pi tu sv.*

Tú Ti pošljem za zdaj hvaležno, kar vtrpim. Jutri se snidem z Vošnjakom v Pulskaui, in v saboto imaš že na Dunaji natančen odgovor zavoljo posojila, če mogoče že tudi denar. Vošnjak [T]mi piše, da bi Ti prevzel tú vredništvo⁵ Glasnika, če se mu misli res Janežič odpovedati.

Tukaj boš lahko dalje ostal, kakor do oktobra. Če Ti je do učenja, lahko se tudi tukaj učiš, knjig se ne manjka.

Za drugo nanašaje se na prihodnje razgovore Te za zdaj srčno pozdravlja

Tvoj stari

Tomšič

¹ Sodim, da je ta „že“ tiskovna napaka namestu „še“!

² Vošnjak Jos., dr.: Spomini o Josipu Jurčiči. (Lj. Zvon 1889, str. 145).
Ponatis: Vošnjak Jos., dr., Spomini. II., str. 11./12.

³ Pridobil bi si bil naravnost literarno zaslugo!

⁴ Rokopis pisma ima: se.

⁵ Rokopis pisma ima: vredništvo.

Žal, da ta list nima dneva. Domnevam pa, da ga je datirati na dan 10. VI. 1868.: bil je ta dan sreda, dan pred Telovim; in sodim, da misli Tomšič ta praznik, ko piše Jurčiču: „Jutri se snidem z Vošnjakom v Pulskaui“, obetajoč mu, da utegne potem imeti „v saboto“ že odgovor o naprošenem denarju na Dunaju in morda že tudi denar. Domnevam, da meni tu Tomšič tisto soboto po Telovem: soboto z dné 13. VI. 1868.

Toda odgovor je sledil šele v sredo; po mojem torej teden dni za Tomšičevim — naslednji namreč odgovor Vošnjakov:

Blagorodni gospod!

Slov. Bistrica 17/6 868

G. Tomšič mi je povedal, da bi Vam bila volja kot sodelavec pri našem časopisu pomagati. Ker Tomšič sam ne more vsega opravljati, bi mi res živo potrebovali takega izvrstnega, produktivnega peresa kakor je Vaše. Samo za dalj časa bi se Vi morali zavezati, ostati sodelavec naš pri „narodu“, kajti za 3 ali 4 mesece nam nikakor ne kaže, spremembe delati pri redakciji. Morebiti Vam je že Tomšič pisal, da namerjava naše društvo tudi prevzeti lastnino „Glasnika“ in ta časnik nadaljevati v Mariboru. Če nam g. Janežič privoli, potem bi vredovanje tega časnika bilo pravo polje za Vaše duševne zmožnosti. O vsem tem [b]pa bi se mi najlože ustmeno || pogovarjali.

Menda ste namenjeni, se skoro odpeljati iz Beča domú. Povābim Vas, se na potu oglasiti v Mariboru na nekoje dni, ker je tam g. Dr Dominkuš in bi tudi jaz in 3. javni društvenik g. Žuža se v Maribor podali, da bi se pogodili z Vami. Le to Vas prosim da mi naznanjate dan, kedaj da pridete v Maribor.

Srčno Vas pozdravljam

Ves

Vaš spoštovatelj

Dr J. Vošnjak

In minil je zatem še en teden, preden je isti dr. Vošnjak izporočil Jurčiču, da so mu denar nakazali, povabivši ga hkrati do prav določenega dné, do 15. VII., — na delo v Maribor:

Dragi prijatelj!

Slov. Bistrica 25/6 868

Povabim Vas, da stopite 15. jul., do ktereга časa se je odpovedalo Pozniku, na svoje mesto ino ob enem Vam pošlje g. Dr Dominkuš iz naše denarnice 50 gold. Od teh si obdržite 10 gold. za vožnjo do Maribora, ostalih 40 g. pa, če ste zadovoljni, si odračunimo v 8 mesečnih obrokih po 5 gold. od Vaše plače.

Jaz se prav veselim Vašega prihoda in sim prepričan, da se bodedo Vsi dobro porazumeli. Le oglašite se pri g. Dr Dominkuš-u. Če bi hteli poprej priti, lahko stanujete pri g. Tomšič-u in Vas bodedo že poskrbeli, da se lahko preživite. „Listek“ bo zanaprej popolnoma Vam izročen. Zarad „Glasnika“ se ustmeno pogovorimo, kako naj se naprej izdava. || Cena 3 gold. se mi zdi previsoka.

Starokopitna ljublj. stranka je celó onemogla. „Novice“ se veselé pohvale Beust-a; ni čuda, da v 26 letih svojega krotkega življenja g. oče še niso enkrat imeli opraviti z državnim pravnikom.

Tomšič se v saboto¹ odpelje v Ljubljano, da tamošnja tla sondira.

Če se združijo vse mlajše moči na političkem in slovstvenem polju, žalostno bi bilo, da bi se ne pustil zdramiti narod iz dremanja, v katerem ga obdržuje samosilstvo nekterih.

Pozdravite mi g. Stritar-ja in naganjajte ga, da nam včasi dopiše. Njegova prestava „Maceppe“ spada med najlepše, kar sim še bral slovenskega. Hrabri dečko je.

Srčen pozdrav! Da se skoro vidimo!

Ves

Vaš spoštovatelj

Dr. Vošnjak

Dogodki meseca junija dobé ob teh pismih svoje posebno lice: Tistega dne, ko je Jurčič poslal po Šukljetu s svojim nedatiranim pismom Levstiku v Ljubljano le 5 listov nadaljevanja svoje povesti za „Mladiko“, obetajoč mu, da „drugo v enih dneh“, ter izporočevaje mu, da se je sè „Slov. Narodom“ „zdaj že malo sprijaznil“ in pisal da bo poslej več za listek, je najbrže Jurčičeva prijava, da bi vstopil k „Slov. Narodu“, — bila že, če ne tam, pa vsaj na potu v Maribor. Zato dostavlja Levstiku Jurčič nekoliko dvoumno: „Oglasiti se mislim med potom Tomšiču.“²

Ko pa je Jurčič prejel Vošnjakov odgovor z dné 17. VI., glej, pa že poroča Levec dné 25. VI. svoji nevesti iz Dunaja: „Jurčič se odpravlja zdaj v Maribor, kjer bo nekaj časa pomagal Tomšiču pri Narodu.“³ To se strinja povsem s Tomšičevo besedo Jurčiču: „Tukaj boš lahko dalje ostal, kakor do oktobra“; in strinja se nadalje z Vošnjakovim ugovorom z dné 17. VI.: „Za 3 ali 4 mesece nam nikakor ne kaže, spremembe delati pri redakciji“.

Jurčič ni torej nič tajil svoje namere, ampak jo je svojim prijateljem razglasil, še preden je prejel drugo Vošnjakovo pismo z dné 25. VI.!

In v soboto 27. VI. 1868. je prišel v Ljubljano Tomšič, kakor je posneti iz drugega Vošnjakovega pisma, — ter poročal še istega dne Levstiku v Ljubljani o Jurčičevi nameri: „On teden mi je g. Tomšič, Narodov vrednik, v Ljubljano prišedši, pripovedoval, da Jurčič prevzame Narodov podlistek za 30 gld. na mesec; morda je uže v Mariboru, od koder je bajé dobil uže 50 gld. plače na vzémje.“ Takó je poročal Levstik sam Stritarju, kakor vemo, že 2. VII. 1868.

¹ Torej 27. VI. 1868.

² Prim.: Lj. Zvon 1919., str. 296.

³ Dr. Prijatelj: Stritarjeva antologija, str. 38.

LISTEK.

Levstik, Vladimir. *Gadje gnezdo*. Povest iz dni trpljenja in nad. V Ljubljani 1919. Tiskala in založila Zvezna tiskarna. 219 str. 8 K. (Narodna knjižnica, sn. 6-9.)

Med onimi našimi pisci, ki se ne lovijo po izvoženih kolovozih tradicionalne malomeščanske sentimentalnosti, ki se nas drži še od lepih časov Pavline Pajkove, temveč ki iščejo poleg novih snovi — s katerimi hočejo razširiti ozko polje naše epike — tudi novih sredstev za izražanje, ki torej skušajo našo prozo poglobiti glede vsebine in izraza, stoji Levstik brez dvoma v prvi vrsti. Z vsako svojo knjigo preseneti, očara ali naravnost fascinira svoje občinstvo, kakoršno že pač je: one, ki s treznostjo analizirajo njegov material in sredstva njegovega izražanja, druge, ki se udajo melodijznosti, gorki sentimentalnosti njegovih „storij“ in tretje, ki brez moči utonejo v omamnem vrtincu čustev, ki jih zna ta spretni čarodejnik oviti okoli svojega nedolžnega bravca.

Za „Tino Gramontovo“ je „Gadje gnezdo“ druga, potencirana stopnja. Registrirajmo kot trezni literarni zgodovinarji že sedaj, da je „Gadje gnezdo“ prav za prav kriva signatura, ki ne odgovarja vsebini: kakor tam Tina, tako je tudi tukaj glavna oseba mati Kastelka in ne „gnezdo“, ki ga ona šele s svojim nadčloveškim naporom in naravnost brezbožnim uporom ustvari. Ž njenim triumfom je povesti konec. Ob enem pa lepo priznajmo, kako zelo je tukaj poglobljen motiv in kako nenavadno so se potencirala sredstva umetniškega izražanja.

V „Tini“ razvoj dekleta, tukaj pa zgodovina matere, zagrabljena neprimerno globlje, podana s sofoklejsko ali favstovsko močjo, ki išče v materah prazvor vsega, ki sebe samo uničuje, da se pozitivno uveljavi: ono besno sovraštvo, ki ga razlije in udejstvi Kastelka na svojih gadih, ko vidi ali domneva, da jim s svojo ljubeznijo samo škoduje. Ta motiv je glavni človeški — splošno človeški — motiv, ki dviga to povest v kljub njeni aktualni vsebini daleč nad višino aktualne literature.

Sicer pa je tudi aktualnost vsebine lepo zvezana z našo zgodovino. Mati Kastelka, ki si je nekdanj „polnila srce s poetičnimi ideali „Krstu pri Savici“, Jurčičevih romanov in Tavčarjevih novel in z zgovornim rodoljubjem“ dobe naših taborjev, odvrže od sebe mahoma vse naše tradicionalne lirizme in postane kos naše zemlje. Zarije se v zemljo, v našo zemljo, kakor da instinktivno čuti, kje tiče korenine našega bitja in žitja. Da tiče v oni naši zemlji, o kateri je pesimistični Gumpłowicz dejal, da tujce „požira“ in o kateri je optimist Krek s proroškim patosom rekel, da je v njej za tujce „dovolj grobov“!

Iz preteklosti Kastelke se vrši kar v prvem poglavju prehod v neposredno sedanost. Ta sedanost so oni dnevi „trpljenja in nad“, ki jim je Levstik skušal z novim stilom dati adekvaten izraz. Poleg onih prastarih motivov mu je bilo treba izraziti še vso ono dušečo moro, ki je leta in leta ležala nad

nami, ono sunkovito prehanje iz obupa v pričakovanje, one težke boleti, ki so se ob prvih solnčnih žarkih spremenile v prešerno popevko vaše harmonike. Temu primerno je njegov stil nasičen, gost, močan, suvajoč, kiklopsko premikajoč gore, včasih pa nežen do razbolele sentimentalnosti, vriskajoč v prešernem veselju. Prava slika naše duše v onih dneh, ko smo se bali in veselili, obupavali in pričakovali.

Človek je vesel poti, ki se Levstiku odpira, če bo znal umno izrabljati svoje moči in z resno disciplino ravnati tok svoje bogate fantazije.

J. A. G.

Ivan Albreht: *Slutnje*. V Ljubljani 1919. Natisnila in založila „Zvezna tiskarna“. Str. 82. K 4.—

Naslov te pesniške zbirke je srečno izbran. Vsa knjižica prekipeva nejasno opredeljenih zaznav in čustev, nasprotujočih si rečenic. „Sem pač poet“, tako se završava v Moletovem načinu zadnja in uvodna pesnitev: v tem okviru je potemtakem možno razporediti valovito razgibanost individualnih notranjih doživljajev. „Slutnje“ so poklonjene „njej, ki živi z menoj“, za motto pa bi lahko stala štirivrstnica str. 33. Značilen je za Albrehta padec od viška diti-rambnih granesov „Večer je tih . . .“ na sledečo misel grenkobne primesi (56). Za vriskom veselja ga pretrese mračen vzdih. Za črnogledim in sanjavim bo-sjaštvom (5) prikipi pohtevica po svetu in radosti (12):

Vzemi, življenje, objemi me, primi,
da se še enkrat vsa kri raziskri mi,
v ognju vzplamtijo mi bolne oči . . .

In to vkljub temu, da očita pozemskemu človekovanju: Trpko si, mrzlo in trdo —, navzlic sentenciozni iveri: Bolesna je življenja cesta. Čez nekaj časa srečate vse bolj samozavesten nazor: Saj kdor živi, ta ni ubog (Dva lista). Filozofija naše eksistence je morda obsežena v prašanju: Smo hip . . .? (18). V ostalem pa izraža uspeli sonet o večnem dvomu izvrstno glavne poteze Albrehtovega ustrojstva (16):

Ah, kaj so našega ponosa dela
in kje je pot do večnega izvora,
ki se razum mu ukloniti mora?!

Temà, temà — in ni resnice v duši!
Kar misel zida, v hipu spet razruši,
in vse je kakor dih, kot kup pepela.

Tupatam seveda naletite na lahnejše modrovanje (20): „poljubčke vincu krademo“, ali:

In to je misel zadnja še,
da je lepo na sveti!
Sladko lagati vsenavzkriž,
pod krinko pa — živeti!

„Bolnik sanjav, napol objet od smrti“, je namreč i zmožen prisvojiti si uporabno tolažbo Aškerčeve Anke: prva nisi, zadnja ne na svetu (21). Saj boj za obstoj naravnost izziva podobno stališče:

A prišel je Spak, se smejal pod bremenom,
pobratil se s sabo, z ljudmi in z vremenom —
in, kot je bil majhen, je vendar obstal.

Malone vse strani so preprežene in premrežene s takovimi aforizmi, zlasti pa poglavje „Iz dnevnika“, ki vseblja tudi nekoliko stihov o družbeni bedi, o strojih, o lačni deci . . . žena hrani pod srcem mi novo skrivnost (28). Pride vojna — kri, potem vojna — glad, nato karakteristično megleni verzi o prostituciji. V narodnem duhu je spočeta tožna popevčica (25), redkoma ter izjemoma je vsejana kakšna naivna in šegava v Murnovem ali Kettejevem slogu.

Dobršen prostor zavzema odstavek „Ljubezen“ z razposajenimi gzelicami kakor jih poznamo pri pokojnem piscu zvočnih sonetov „Adriji“. Sledi jim poskus zanosne „visoke pesmi“; ena najbolj ljubkih in zdravih utegne biti (51):

Dva metuljčka — tvoji očki —	Čiri, čiri
biserni draguljci.	— v žitu se oglašča muren —
Smeh mladosti: v vročem zraku	ne za dva, za tri, za štiri
vabijo kraguljci.	ne za dva — za štiri, štiri!

Prijetni vtis se nam malce skali, ko naletimo na reminiscence iz Župančiča ali drugih, na pr. Mačice so šle na vrbinje (53). Pogojena se mi zdi večno sveža privlačnost obeh spolov:

O, žena, žena — glej, kako velika
mladosti moje moč kipi,
mene je strah strasti in krika
in lastne se bojim moči . . . (61).

Mnogokrat imaš občutek o bolehnem organizmu, odtod ona bojazen pred koncem lepote in ljubavi (55, 63). A vzlic osebni plahosti, zbežanosti, se moški pred družico vendar junači, jo bodri in sokolji (64) . . . Pri mladem možu pa je presenetljiv pojav ta obširni ciklus „Smrt“. Premišljevanje o gonobi in poginju v takem obsegu je tuje zdravim možganom, ki jih niso zmešali doktrinarski asketi. V pričujočem slučaju so razglabljanja očitno fizičnega izvora, ne toliko transcendentnega. Neglede na to nas ne gane findesièclesko spogledovanje z belo ženo (69), nas malo prepriča „iskanje“ smrti (70); najbolj zadene v živo pač ona na str. 74, enako pozdrav materi zemlji, p. 71:

Zdrava, kraljica, devica in mati,
dala si luči medlečim očem,
dala moči si tem mojim rokam —
bodi v ljubezni mi zvesta,
zemlja, kipeča nevesta!

Albrehtova lirika se izliva večjidel v prostih verzih, še bolj svobodnih mimo Glaserjevih, obenem pa tudi bolj turobnih: „nočni tečaj“ njegove psihe je bolj razvit nego solnčni pól. Nedostatek nadpisov in številni beli listi ne štejejo ravno za napredek. Gladki in prosojni papir ni kdovekaj prikupljiv.

A. Debeljak.

Dragiša V. Vasić: Karakter i mentalitet jednog pokolenja. Štamparija „Karadžić“ u Novom Sadu. 1919. Cena 5 din.

Ta XVI + 192 strani obsegajoča knjiga je analiza, razlaga značaja srbskega naroda, oziroma njega sodobnega pokolenja. Analiza srbskega značaja,

in sicer kot — zagovor na mnoge nepravilne sodbe, ki jih je napisal znameniti francoski sociolog in psiholog Gustav Le-Bon v svojih zadnjih delih o Srbih.

Predvsem očita Vasić Le-Bonu, da piše o balkanskih narodih, ne da bi se potrudil, da jih natančneje in globlje spozna, dalje, da navaja kot zgled za svoje konstatacije slike in okrutnosti iz bolgarske zgodovine, presoja pa po njih kratkomalo tudi druge, tudi Srbe. O balkanskih narodih piše Le-Bon „Teh narodov se je civilizacija samo dotaknila; spremenila jih ni. Njihovi dedni značaji so nespremenljivi, ker so stabilizirani in jim gospodujejo verski predsodki in plemensko sovraštvo. Ta plemena se razlikujejo po verstvu, jeziku, aspiracijah in sovraštvu, ki je posebno globoko. Silovito sovraštvo, ki so ga mali balkanski narodi pokazali proti Turkom, je posledica stoletnega tlačenja in manifestiralo se je v besnem in divjem maščevanju tlačenih zoper tlačitelja. Ta podedovana strast zoper Turke je bila silovita, toda še silnejša pa je bila nad njimi samimi. Komaj osvobojeni od Turkov, se masakrirajo brez prizanašanja, stremeč, da se ojačijo z ropanjem in uničevanjem svojih sosedov . . . Turška sužnost je bila morda še njihovi mentaliteti najbolj prilagojen politični režim.“ — „To, kar se imenujejo aspiracije vseh teh narodov, je edino želja polastiti se ozemlja svojih sosedov in jih masakrirati kolikor največ mogoče.“ Najbolj pa so užalili Srba naslednji stavki Le-Bona: „Nekateri narodi se razvijajo tako počasi, da se zdi, kakor da se ne morejo razvijati, da so zastali v razvoju. Taki so na primer Kitajci in Balkanci. Ti se ne razvijajo, ker so njihovi dedni značaji stabilizirani in jim gospodujejo določena čustva, kakor so verski predsodki ali plemensko sovraštvo, čustva, ki se le malo spreminjajo.“ To, kar so morda zaslužili Turki in Arnavti, da se trdi o njih, trdi Le-Bon o vseh balkanskih narodih, pripominja Vasić.

Boreč se proti navedenim in še nekaterim drugim sodbam in očitkom Le-Bona, premotriva Vasić, koliko so opravičene trditve tega francoskega psihologa. Pri teh razglabljanjih prihaja do naslednjih rezultatov:

Gonilna sila naše akcije zoper Turke ni bilo sovraštvo, strast, ki ni v instinktih srbskega plemena in njegovih tradicijah. Navdušenje ob priliki prve mobilizacije proti Turkom je bilo po eni strani veselje ob spremembi enoličnega vsakdanjega življenja, po drugi pa želja, da se nadaljuje delo junaških prednikov, ki so osvobodili domovino, da se osvobodijo še nesvobodni bratje. Da v Srbih ni bilo sovraštva zoper Turke, to izpričuje nešteto drobnih primerov iz vojske I. 1912, to izpričujejo tudi srbske narodne pesmi. Vsi inozemci, ki so se zares seznanili s srbskim ljudstvom, potrjujejo isto. Pa tudi Bolgarov ne sovraži srbsko ljudstvo. Priče tega so sami francoski zavezniki, ki so na solunski fronti videli prizore, kako sočutno so Srbi sprejemali bolgarske ranjence in ujetnike. Dokaz temu pa so tudi mnogi zapiski zavezniških, angleških in francoskih avtorjev, ki so od blizu spoznavali Srbe. Premotrivač zgodovino srbsko-bolgarskega medsebojnega razmerja, zaključuje Vasić: kakor so mistične iluzije zavedle nemški narod do vere, da mora vladati svetu, tako je tudi Bolgar veroval, da je od Boga izbran, da dominira Balkanu. Kakor je bil mir zapada nemogoč vsled bojne mentalitete posameznih narodov, tako je bil mir Balkana nemogoč pred vsem radi bojne mentalitete Bolgarov. Kakor je našel Srb glede junaštva v Bolgaru vrednega tekmeča, tako se v mentalnem pogledu ta dva naroda nista mogla razumeti. „Zakaj Bolgar, to je komita. Taktike komite se poslužuje v vseh življenjskih prilikah: komita v borbi, komita v

politiki, komita v znanosti, komita v privatnih odnosjih.“ Zato Vasić tako zameri Le-Bonu, ki daje vsem balkanskim narodom bolgarsko oceno, dasi je tako generalno mišljenje o balkanskih narodih, ki se med seboj tako globoko razlikujejo, popolnoma neupravičeno.

Nadalje razglablja Vasić o srbskem značaju, dokazuje, da je napačna trditev, kakor da so Srbi bojevit, vojaški narod. Ravno tako je napačno nazoranje, da je verstvo igralo najvažnejšo vlogo v srbskih narodnih akcijah. Nasprotno, Srbi niso posebno veren narod, in vsi, ki jih poznajo, povdarjajo njihovo izredno versko strpnost. Težkih verskih vojsk, kakor so divjale po ostali Evropi, srbska zgodovina ne pozna. Srbski heroizem pa je velika duševna moč in vztrajnost srbskega naroda; on je vztrajno trpel, uverjen, da je treba vztrajno trpeti.

Poleg navedenega premotriva Vasić srbski značaj in Le-Bonove sodbe še v mnogem drugem oziru. Na mnogih mestih pokaže ranljive točke tega francoskega avtorja, kažoč na primer različno mero, s katero meri dogodke pri zapadnih evropskih narodih in pri Srbih. Pred vsem pa mu zameri, da piše take pavšalne trditve o narodu, ki ga sploh ne pozna, ne da bi se potrudil, prepričati se iz prvega, iz pravega vira o dejanskem stanju.

Delu je vpleten tudi opis srbske zgodovine vojnih let, ali boljše zgodovina duševnega razpoloženja srbskega naroda v tej dobi, s sliko strašne katastrofe v Albaniji, ki pomeni „Veliki petek Srbov in Mont-Blanc njihovega trpljenja“. Strašna je slika iz januarja in februarja 1916, vkrcavanje srbske vojske za Krf, za „otok smrti“ pri Krfu.

Dasí kaže morda Vasićevo razglabljanje mestoma nekoliko preidiličen značaj, je vendarle v celoti realističen ugovor proti omalovaževanju, ki smo ga mali narodi deležni na zapadu ne le v političnem oziru, temveč kakor se vidi, tudi v znanstvenem svetu. Merijo in sodijo nas kakor zamorce v sredini Afrike; poti za razumevanje naše duše niso našli, ker je niso iskali. To kaže navedeni slučaj.

Anton Melik-Loboda.

D. S. Merežkovskij, Vječni suputnici. Preveo s ruskoga Iso Velika novič Prva knjiga. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Maticе Hrvatske.

„Večni sopotniki“ — ta naslov daje avtor sekularnim kulturnim pokretom in njihovim oblikovateljem, genijalnim osebnostim svetovne literature in še posebej takim njih knjigam, kakršne imenuje Ruskin „večne knjige“ — obsegajo vrsto esejev, ki jih je Merežkovskij pisal in priobčeval v ruskih mesečnikih med leti 1888. in 1896. To je bilo takrat, ko mu je postala preozka forma njegovih verzov, v katerih je dotlej z dokaj majhnim uspehom poizkušal uvesti v rusko slovstvo takrat novo „dekadentsko“ in „simbolistično“ noto. S to knjigo je Merežkovskij prvič prodril v Rusiji. Za mejo se je razglasilo njegovo ime pozneje po njegovi kulturno-zgodovinski leposlovni trilogiji in njegovi idejno vzporedni veliki monografiji o Dostojevskem in Tolstem. A bolj nego znana trilogija — „Julijan Odpadnik“, „Vstajenje bogov“ (Leonardo da Vinci), „Peter in Aleksej“ je za Merežkovskega, petrograjskega Rusa konca stoletja, človeka in literata značilna ta knjiga, ker je v nji obsežen že ves s svojim postankom, talentom in — programom . . .

Merežkovskij je dete ruskih osemdesetih let. „Jesenski dan“ jih imenuje sam, dobo, „ko se je v meglenem zraku, v mehki, blede svetlobi solnca razgrinjala po zemlji utrujenost, nežna žalost in pokoj, podoben spravi s smrtjo“ (esej

„Mark Avrelij“) . . . „Razpoloženje dobe Marka Avrelija odgovarja razpoloženju konca našega veka. Isto vnanje blagostanje in isti notranji nemir, isti skepticizem in ista žeja vere, ista otožnost in utrujenost“. Mir pred viharjem; pesem strnada pred vikom „burjevestnika“, pridružen diskurz esteta pred bojnim krikom „bosjaka“, napovedujočega prevrat in revolucijo.

Misel o smrti je osnovni ton te literature, njeno sladko in trpko gibalo. O smrti dotlej ruski človek sploh ni veliko mislil, kakor ne razmišlja o nji in ne postaja ob nji noben zdrav mladenič. Še manj je poznal utrujenost in docela tuja sta mu bila notranji nemir in dvom v njegovi strumni, javno začrtani, neposredni družabni borbi. V tistih osemdesetih letih pa se je zgodilo, da se je zlomila na prostrani ruski duševni poljani košata in koščata sila starečega Tostega pod vztočnonirvanskim vetrom, šepetajočim o smrti, francoska komplicirana nervoznost je pregnala iz enostavno-samozaupnih ruskih src mir, ko je postalo očito, da so celó dotlej najharmoničnejšemu posredniku med francosko in rusko dušo, Turgenjevu, na starost odpovedali živci in se začasno pomirjali edinole v umetniško-nihilistični nirvani. Ruska siva in enolična vsakdanjost, ki je liki ogromna tarča tako krepila mišice in pogumno bojno napetost živcev Puškinu, Gogolju, Bjelinskemu, Saltykovu in celo mirno razmahnjnemu njenemu epiku Gončarovu, je našla sedaj enega samega mojstra, ki jo je z zdravniško-mirnim očesom motril in ji dobrohotno smehljaje tipal žilo — Čehova. Manj uravnovešenim duhovom je pekla osrčje suša skepticizma in prožila njih roko po napoju vere, zajete ne v njih samih, ampak kjerkoli v prostranstvu časov in krajev.

Skozi rusko literaturo so ubrali pot „romarji“, njihov „vojvoda“ pa je bil — Merežkovskij.

Pričujočo knjigo je prinesel pisec s tega kulturnega romanja kot nekaj dnevnik. Vanjo je pisal odgovore, ki jih je na svoja pekoča prašanja dobil v kulturno znamenitih krajih, pri genialnih osebnostih raznih časov in v takozvanih „večnih knjigah“. Jaz imam rad to knjigo Merežkovskega, ker je njegovo najosebnejše delo, mnogo priročneje urezano ogledalo kolikosti in kakovosti njegovega talenta, nego njegova obširna dela, obenem pa predalček, vsebujoč ves njegov življenjskonazorni ter umetniški credo in — program.

Ruska „premolinejna“ natura, ki vidi vse v enostavnih črtah, v širokih vidnih kotih, ki z mladeniško-naglo roko reducira vso pisano kompliciranost pojavov v golo shemo, je v prvi vrsti delovala celo v tem utrujenem petrograjskem mladeniču, ko je čisto v smislu starega dualizma koncipiral svojo najvišjo tezo, da se vrši vse človeško delo v dveh smereh: v smeri duha in telesa, Krista in Antikrista, krščanstva in poganstva, usmiljenja in heroizma. Idealno ravnovesje med obema krajnima tečajema — „posvečeno meso“ je krstil Merežkovskij v svojih zadnjih spisih to idealno stanje — nahaja ruski kulturni romar v helenski kulturi. Kakor pripoveduje v tej knjigi, si je bil za prve „večne sopotnike“ zbral može italijanske renesance XV. stoletja, a v Firenci se mu je odprla pot k prvotnejšemu kulturno posvečenemu mestu, v — Atene. Popotoval je tja in na Akropoli „prvič v življenju spoznal, kaj je — lepota“. Tu so mu prišle misli: „Mi ne znamo več ustvarjati soglasno s narodo. Že dvajset stoletij je minilo, kar smo odšli od nje in se ji odpovedali. Begunci, slabiči! Česa iščemo? Kam gremo? Kaj nam je vlilo v srca nemir, nezaupanje do narode, strah pred življenjem in smrtjo? V naši duši ni heroizma, ne sreče-

Ponosni smo na svoje znanosti in gubimo človeško podobo. Postajamo podobni barbarom sredi klavnega in absurdnega razkošja, sredi grandioznih izumov sodobne tehnike. Podivjali smo v naših grdih, gigantskih mestih — teh trdnjavah od kamena in železa, pozidanih proti elementarnim silam prirode . . . („Akropola“) — Odtu izvajajo svoj postanek Merežkovskega lepi prevodi nekaterih tragedij Eshila, Sofokleja in Evripida. — Iz Aten drži Merežkovskega „božja pot“ v latinski Rim, kjer si jako značilno pridruži za sopotnika Marka Avrelija, filozofa na prestolu rimskega imperija II. stoletja po Kristu. Avrelijev dnevnik mu je „bližji po srcu in času, nego marsikatero delo včerajšnih genijev“. Zadržan je v tega otožnega, resigniranega skeptika. Edino, radi česar se mu smili ta filozof na prestolu, je to, kar ima miroljubni cesar, piščoč svoja globoka premišljevanja v vojnih šotorih, od stojikov, svojih učiteljev: „mrtvičenje mesa“. „Manjkalo mu je one strani modrosti, ki uči, da ne gre reducirati življenja na samo vzdržnost, na stojični rek „abstine et sustine“, da je na svetu razen dolžnosti tudi radost, smeh in solnčna svetloba, darovana nam od bogov samih“. — Potem ga vodi njegova božja pot v Bizanc. Umotvor, ki ga tu presune z veliko silo, je „Dafnis in Hloja“, grški pastirski roman, sporočen nam pod pisateljskim imenom Longa, katerega prišteva Merežkovskij k onemu krogu, v katerem so bili v IV. stol. po Kr. zbrani okrog Julijana Odpadnika na eni strani aleksandrijski neoplatoniki in helenisti, na drugi cerkveni očetje, kakor Bazilij, Gregor Nazijanec, kesneje Janez Zlatoust, poizkušajoč sezidati veličastno a prezgodnjo stavbo, „da v nji harmonično zlijejo antični olimpski in novi galilejski nazor v eno, še neokušeno in nevideno kulturo“ . . . Ta Longov roman je izdal Merežkovskij v posebni knjigi v lepem svojem prevodu. Vrhutega je na teh bizantijskih tleh pognal korenine prvi del njegove poznejše leposlovne trilogije. — Ta Julijanov poizkus, pravi Merežkovskij, se je ponovil potem v italijanski Renesanci cinquecenta. „A tudi to pot — brez uspeha. Preporodnemu solncu XV. stoletja je v XVI. stol. sledil krvavi mrak cerkvene inkvizicije“ . . . („Dafnis in Hloja“) Iz tega eseja človek vidi, da je Merežkovskij za Julijanom takorekoč moral pisati „Leonarda da Vinci“.

In tako dalje gre Merežkovskega pot skozi stoletja, z očmi, zaverovanimi in iščočimi vere, uprtimi v edina ta dva razgleda zgoraj omenjene sheme. Nadaljni njegovi sopotniki pa se imenujejo: Plinij mlajši, Calderon, Cervantes, Montaigne, Flaubert, Ibsen, Dostojevskij (tu se že rahlo napoveduje poznejši najgloblji razbiratelj kompliciranih gubic duše ruskega „maga“), Gončarov, Majkov, Puškin . . . vsi ti veljaki prihajajo na ti dve tehnični skodeli, ki si držita ravnovesje samo v helenskem začetku in ruskem koncu knjige. Puškin je Merežkovskemu ne samo ruska, ampak splošno človeška sinteza. V opisovanju Puškinovega nazora o Petru Velikem je že viden zarodek tretjega dela trilogije.

Opisujoč vse to in tako, Merežkovskij ni in po svojem izrecnem zatrdilu neče biti znanstvenik, ampak subjektivni kritik. To je tudi signatura, v kateri je ves in cel. Iz leposlovja prihaja in v leposlovje gre. Odtod njegov gibčni izraz, ki pogosto lovi in oddaja zvoke časov in osebnosti, za katere strogi znanstvenik nima niti ušes, niti aparatov, ker njihovih strune ne gredo iz uma v um, ampak samo od srca do srca. Ta okoliščina daje Merežkovskemu znak posebne svežosti in subjektivnega doživljanja. V kratkem „uvodu“ se sam označuje z besedami: „Naučna, objektivna kritika mora prej ali slej doseči

svoje meje in se zaključiti, ker vsak predmet izsledovanja je lahko enkrat izčrpan. Subjektivna, psihološka kritika je neizčrpeljiva, po svojem bistvu brezmejna kakor življenje samo, ker vsaka doba, vsako pokolenje potrebuje pojasnitve velikih pisateljev prošlosti v svoji luči, v svojem duhu, pod svojim zreliščem“.

In Merežkovskega umetniški talent je že tak, da so meni njegova doživljanja v člankih ljubša, nego v romanih. Njegovi eseji v tej knjigi se čitajo kakor življenjepisni in kulturnozgodovinski romani. Zato pa niso njegovi romani, nastali za to knjigo, nič drugega, nego nekaki življenjepisni in kulturnozgodovinski, bogato dokumentirani eseji. Ako človeku ni za snovne podrobnosti, ki jih avtor „Leonarda“ z mozaičarsko marljivostjo niza in nabira na votek svojih romanov, ampak so mu dražja nego to pisateljeva lastna doživetja, mu bo ta zgodnja knjiga Merežkovskega ljubša, nego vse njegovo poznejše leposlovno delo. Tu je miselno-čuvstveno doživljanje neposredno in tudi privzemanje „sopotnikov“ po načrtu res na mestu; a tam v romanih zastoj izkuša pisec nadomestiti neposredno navdihnenje s — kulturnozgodovinskim programom.

Po navadi se pojavljajo pri zaslovelih pisateljih mladostna dela v prevodih šele takrat, ko so jim pozneje nastala pridobila ime. Tako delajo, mislim, sedaj z Merežkovskim tudi „bratje“ Hrvatje. Po trilogiji dobe sedaj v svojem jeziku tudi „večne sopotnike“, ki bi brezdomno zanimali izobražene častivce ruskega avtorja tudi pri nas, nekako tako kakor bi jih zanimal vpogled v Merežkovskega delavnico na petrograjskem Litejnem prospektu. A kdor je čital to knjigo kot prvo izpod peresa Merežkovskega, bo poznal njegovo osebnost, dasi ne bo tratil časa z njegovimi romani, razen če si bo zaželel vzeti v roke namestu razprave o velikih kulturnih dobah in osebah — rajši lep popularen opis v leposlovni obliki.

Prevod gospoda Velikanovića, silno plodovitega prelagatelja hrvaškega — med Slovani je morebiti samo češki dr. B. Prusik prevedel še več! — je spreten in točen. Velikanovića prevaja iz raznih jezikov. Kar se tiče ruščine, se mora priznati, da jo zna, vendar brez zadnje dognanosti; take finese, kakor je razlika med: „tri nedjelji“ in „nedjelji tri“ mu niso znane. Kaže, da se je učil jezika samo iz knjige. Tudi tega ne vem, zakaj je v prevodu izpustil jako značilni avtorjev „uvod“.

Dr. Ivan Prijatelj.

Dr. J. C. Oblak. Koroška Slovenija. V Ljubljani, 1919. V komisijski založbi L. Schwentnerja. 51 str. 3/5 K.

Pricvetla nam je posebna literatura v obrambo domovine. Vzniknila je v nestrpnih dolгих tednih in mesecih mirovnega posvetovanja v Parizu, ki naj določi meje naši državi. Pričakovali smo, da jih določi s prijazno, prijateljsko voljo do nas Jugoslovanov. Narodnostna misel naj bi tej volji dala pravec. Prišlo je drugače. Vzdignil se je v krogu posvetovavcev eden, ki je nedavno sam dosegel svobodo in državno samostojnost na temelju narodne misli, in nastopil je neprijateljski zoper nas sosede, ki smo hrepneli po istem uspehu. Za prvim neprijateljem so se oglasili še drugi: poleg Italijana, ki je zahlepel po naši zemlji, so se opogumili naši tisočletni, v svetovni vojni strti tlačitelji Nemci,² Madžari ... in mahoma je bila naša pravkar osvobojena domovina obkoljena po³ sovražnikih. Naši ožji, slovenski domovini je zapretila krivica, da ji odtrgajo v Parizu najboljše dele naroda in zemlje. Tedaj so nastali nešteti članki po naših časnikih in mnoge posebne brošure v obrambo domovine.

V iskrenem rodoljubju in s čustvom čistega srca in poštenja so dokazovali naši veščaki v teh spisih pravo domovine z narodnostnega, zgodovinskega, zemljepisnega, gospodarskega, prometnega in obrambnega stališča. Branili so s paznim očesom našo ogroženo zapadno in enako našo ogroženo severno mejo. Hvaležno je pozdravil ves narod svoje zagovornike, ki so napeli vse sile, da odvrnejo pretečo krivico in pripomorejo, da bi se ogroženi oddelki naroda združili z že osvobojenimi rojaki.

Posebno težavna naloga je, začrtati pravično državno mejo na Koroškem. Ondi je treba naše zahteve odmeriti med dvema ostrima nasprotjema: med prvotnim stanjem pred tisoč leti in še dolgo vseskozi slovensko naseljene dežele in sedanjim stanjem, ki je žalostni uspeh nasilnega ponemčevanja zlasti v zadnjih, pravkar minolih desetletjih. Težavna je ona naloga tudi še zategadelj, ker se Koroška po svoji zemljepisni izobrazbi smatra za nedeljivo enoto. Slovenskim predlogom, temelječim v človeških in narodnih pravicah, stojijo nasproti sovražni nemški predlogi, ki se sklicujejo na sedanjo posest ne glede na to, da je pridobljena po nasilnem potu.

Med slovenskimi predlogi: maksimalnim, srednjim in minimalnim se odlikuje po posebni preudarnosti predlog, ki ga stavi in zagovarja dr. J. Oblak v svoji brošuri pod zgoraj navedenim naslovom. Avtor zastopa minimalno mejo, ki je najbližja sedanji jezikovni meji in je obratno naravna, to je zemljepisno upravičena. Po tem načelu začrta avtor mejo od kraja do kraja, od vrha do vrha, in je za to nalogo odlično usposobljen, ker pozna Koroško podrobno na svoje oči po večletnem bivanju v tej rajsko lepi deželi. Spoznaval je koroške Slovence in njih zemljo s paznim očesom in vsem čustvom iskrenega rodoljuba. To izpričuje zlasti zadnje poglavje v brošuri, ki slavi „Slovenski Rož“ z vznesenimi besedami in pesniškim poletom. Mirovni posvet v Parizu je v prvotni pogodbi z Nemško Avstrijo sprejel minimalni načrt dr. Oblaka, toda je tudi vpošteval načrt, ki ga je za Nemce izdelal Pfandler, profesor na graškem vseučilišču, dasi dr. Oblak smatra ta načrt za „neumesten in neresen“. Potemtakem je mirovni posvet odmeril Slovencem manj kot je v misel jemal dr. Oblaka slovenski minimalni predlog, in je vrhu tega še poslednjo odločitev izročil plebiscitu. Vendar je kesneje še to odločbo utesnil z znanim „pridržkom“, ki deli „Celovško kotlino“ na dva dela, ki naj glasujeta vsak za se (pas A in pas B). S tem je dana od germanizacije zaslepljenim janičarjem prednost, da s tem večjo veljavo soodločujejo o usodi domovine, ki jo zatajujejo.

Naj odloči ljudsko glasovanje kakorkoli — koroških rojakov ne smemo pozabiti in ne bomo jih pozabili. V ta namen pa jih moramo z resno voljo čim najbolje spoznavati. Pričujoča brošura dr. Oblaka je odličen pripomoček takemu spoznavanju in zato jo svojim rojakom toplo priporočamo. Čisti dobček razprodaje je v rodoljubni namen namenjen koroški podružnici slovenskega planinskega društva.

Ferd. Seidl.

Ferrero, Guglielmo. Mlada Evropa. Studije i putovanja po sjevernim zemljama. Sa talijanskoga preveo i predgovor napisao Arsen Wenzelides. Zagreb. Nakladni zavod „Jug“. 2 zvezka. I. (1918). 180 str. 5 K. — II. (1919). 160 str. 6 K. („Vidici i putovi“ sv. 1, 2).

Izšel je hrvatski prevod knjige znamenitega italijanskega zgodovinarja in socijologa Ferrera, učenca Cezarja Lombrosa, kateremu je posvečeno to delo.

Ferrero je svojo knjigo dovršil še koncem 1896. leta in jo izdal začetkom 1897., med originalom in prevodom je preteklo torej dobrih dvajset let. „Spremembe, nastale v tej dobi“, — pravi prevajavec v predgovoru — „in zlasti razmere, ki jih je ustvarila vojska, vsilivši reforme tudi najkonservativnejšim ustanovam, kažejo kako malo podrobnost Ferrerovega opazovanja kot zastarelo; toda v celoti so njegove študije ostale nespremenjene, posebno v onih delih, v katerih so raztolmačene nespremenljive narodne psihe in psihološki razlogi političnih pojavov.“

Ferrero analizira sodobno Evropo, njene socialne in politične pojave in probleme in opazuje, primerja ter tehta v njih psihične prvine. Prvo poglavje tvori razglabljanje o „bismarckizmu in socializmu“, začenjajoč študijo z odstavkom o „genijalnih možéh v zgodovini“. Skoro vsi politični velikani imajo poseben intelektualen in moralen značaj, nasproten karakterju narodov, katerim so vladali; ravno tej raznoličnosti značaja dolgujejo svoj uspeh. Zakaj ker so imeli vrline, ki so manjkale narodu in niso imeli splošnih narodovih napak, so mogli krepko delovati preko njega ter so dosegli pred njim slavo in prvenstvo. Resničnost tega zakona dokazuje tudi okolnost, da so mnogi politični velikani tujega pokolenja ali pa imajo primes vsaj krvi tujega plemena. Tudi o Bismarcku velja po Ferrerovem ta zakon, kajti njegova rodbina je bila pomešana s slovansko krvjo. In Bismarcku se je posrečilo pretvoriti Nemčijo v državo vojaških osvajanj in agresivnih tendenc. Nemčijo, ki je bila po tradiciji in značaju za Italijo najmiroljubnejša evropska država, odkar je minila njena barbarska doba. Tako je Bismarck vrgel nemški narod iz njegove prave vloge, zakaj pravo poslanstvo Nemcev je poslanstvo pionirjev in kolonistov. Pri tem se Nemci, ki se silijo v kolonije, osnovane po drugih narodih, širijo in prodirajo v maso vladajočega plemena in sprejemajo njen jezik, običaje, čustva in misli, gubeč v drugem ali tretjem pokolenju vsak narodni značaj. — Dalje analizira Ferrero nemške politične stranke in se ustavi zlasti pri socialistični. Podrobno premotri nemški socializem, in ga imenuje „birokratizirano revolucijo“, primerjajoč ga z angleškim, ki ga kljub grandiozni nemški delavski organizaciji stavlja više, zakaj „človeštvo je v svojih zgodovinskih dogodivščinah podobno Kolumbu, ki gre iskat Indijo, pa najde Ameriko“. — „Prava nova in sodobna verska oblika je nemški socializem. Tolstojizem in slične verske sekte so verske karikature . . . pokreti, ki gredo za obnovo vere, toda v oblikah, kakršne so imeli verski pojavi pred dvajset stoletji v popolnoma drugačnih pogojih umskega in moralnega razvoja . . . V socializmu pa je mnogo karakterističnih elementov vseh verskih nastajanj na družabnih temeljih, kakor v krščanstvu, samo, da so privzeli sodobne oblike v skladu z našo prosveto . . .“

V drugem oddelku: „Ljubezen v latinski in germanski prosveti“ govori o mnogostranskih razlikah med značajem in življenjem germanskih in latinskih plemen, ki jih vse reducira na spolno različnost: Germani so spolno hladnejši od Romanov, ki so neprimerno strastnejši in preje spolno zreli. V tej organski razliki vidi Ferrero korenino vseh drugih psiholoških razlik navedenih dveh plemen.

Naslednji odstavki govore o Londonu, to je „sodobnem Rimu“, o Moskvi in ruskih psiholoških črtah; v oddelku „Tretji spol“ govori o modernih Angležinjah, ki se ne može, marveč dejstvujejo bodisi v birojih, kjer so šefi s temi starimi devicami bolj zadovoljni ko z moškimi, ali v raznih dobrodelnih insti-

tucijah. V oddelku „Borba dveh plemen in dveh idealov. Antisemitizem“ obravnava Ferrero psihične prvine židov in židovske kulture in njen boj z antiko, dalje antični in moderni antisemitizem, kažoč, da so židje s krščanstvom prinesli strašno versko nestrpnost, ki je Arijei dotlej niso poznali. „Semitski duh je vedno izredno globok, toda malo gibek in vedno strasten . . . Semitski genij je vrgel snope solnčne svetlobe v temne življenjske prepade, toda vsi ti snopi so premočrtni in ne prodirajo niti najmanj v sosedno temo, tako da dajo le ono živo brazdo svetlobe, ki jo režejo v temi.“ . . . „Veliki židovski duhovi se tako navdušujejo za svoje misli, da jih smatrajo vedno za popolno resnico.“

Ferrerova analiza duševnih gibal moderne Evrope je brez dvoma sila interesantna. Obravnavani so domala vsi pojavi socialno-političnega sveta Evrope, avtor je pri svojem študiju nagrmadil nebroj rezultatov svojega opazovanja. Vsota pozitivnih misli je brez dvoma izredno velika, ravno tako bogata pa je množina pobud za nadaljno razmišljanje. Zakaj to je pač neizogibna posledica vsakega sličnega poskusa, ki bi rad dognal zadnje vzroke vsega dejanja in nehanja posameznih narodov: Za vsako tako ostroumno razlago se dajo navesti neštivilni primeri kot dokazi, toda za nasprotno nazaranje pa se ravnotako dobe drugačni primeri v preteklosti narodov. Življenje vsakega naroda kaže toliko bogatih, raznolikih doživetij, da je težko izbrati izmed njih ona, ki naj so zanj karakteristična. Še težje je govoriti o narodnem značaju tam, kjer je narod še mlad in kjer se pojavijo naenkrat dejstvom, ki bi jih po dotedanji zgodovini ne bilo pričakovati. Vsekakor pa kaže Ferrerova knjiga toliko ostroumnih opazovanj, da bo brez dvoma povzdignila duševnost vsakogar.

Prevod ima primerno število tiskovnih napak, kakor je to pač sedaj neizogibni atribut vsake knjige. *Anton Melik-Loboda.*

† V. M. Vasnecov. Ruski listi so prinesli žalostno vest, da je bil v Moskvi na povelje boljševiške „izredne“ komisije ubit znameniti ruski slikar Vasnecov. Visoka starost ubitega, njegove neocenljive zasluge za rusko umetnost, ves nesmisel ubijstva (ubili so ga samo zato, ker je bil nekdanj član „narodnega, domoljubnega društva „Zveze ruskega naroda“), vse to ni ustavilo krvoločnosti divjih, temnih boljševiških sodnikov . . . —

Viktor Mihajlovič Vasnecov je bil rojen leta 1848. Sin selskega pravoslavnega duhovnika je tudi zrasel na kmetih sredi preprostega ruskega naroda, katerega je spoznal popolnoma in nad vse vzljubil. Ta ljubezen je rasla in se razvijala skupaj z njim; priča te ljubezni so vsi njegovi umotvori.

Kot dvajsetletni mladenič je bil Vasnecov sprejet v akademijo umetnosti, katere pa ni končal, ampak se je, ne da bi se udeležil tekme, odpeljal na svoje stroške v Italijo. V svetovnoznanih delavnicah te domovine umetnikov je tudi on dovršil prvi del svojega učenja.

Po vrnitvi v Rusijo je razstavil celo vrsto genre-skih slik, ki so v oleografijah in v litografijah ponatisnjene znane tudi najširšemu občinstvu v Rusiji, na primer: „S stanovanja na stanovanje“, „Vojna brzojavka“ in druge.

Toda slikanje „vsakdanjega življenja“ ga kmalu ni več zadovoljevalo, njegova nenavadna nadarjenost ni mirovala na doseženem, ampak si je želela širokega razmaha, čisto drugih nalog rešitve. On razlaga Stasovu te naloge tako-le:

„Mi bomo položili svoj vinar k zakladu svetovne umetnosti le tedaj, kadar bomo napregli vse svoje sile za razvoj svoje domače ruske umetnosti, to je, kadar bomo z dovršenostjo in popolnostjo, ki sta nam mogoči, predložili in izrazili moč in smisel naših narodnih prizorov, naše ruske prirode in človeka našega sedanjega življenja in naše preteklosti, naše sanje in misli, naše upanje in vero in ko bomo mogli v naših čisto narodnih proizvodih pokazati vse, kar je večno-neminljivo.“

To široko in narodno razumevanje umetnostnih nalog je Vasnecov privedil ves čas svojega plodovitega življenja v svojih delih in vložil vanj toliko globoke silne ljubezni, kolikor navdušenja, mojstrstva in smelosti. On ni hodil po že uglajeni cesti, ampak je šel čisto svojo pot: on nam je prvi pokazal na svojih slikah oni polpravljicni, polpozabljeni, čarobni in veličastni kraj ruskih narodnih junaških pesmi, pripovedek in pravljic, ki še blesti semtertja iz pozabljenosti v spominih preprostega naroda iz okrajev velike Rusije, oddaljenih od svetovne omike.

Kdor je videl le enkrat ogromne slike Vasnecova: „Trije bogatyrji (vitezi)“, „Ilja Muromec na razpotji“, „Polje bitve“, ta jih ne pozabi nikoli več. Izvirno zamišljene, čeprav tehnično bolj slabe so tudi „Tri vasi podzemeljskega carstva“, „Preproga — samolet“, „Ivan-Carevič na sivem volku“ in druge, ki so pri prvi razstavi povzročile celo burjo sporov za in proti in ki so začetek cele šole poznejšega pravljličnega genrea. Iz tega bo ostala večno prekrasna njegova „Alenčica“, ki toguje na pisani skali nad temnim tolmunom, — pod senco znanih ruskih „brez belodebelnih“. Ravnotako prekrasne so tudi še premalo znane risbe v albumu Mamontovskega gledališča za predstavo „Sneguljčice“. V teh njegovih biričih, popotnih pevcih, otrocih v Sneguljčici in Lelji je toliko značilnega, smešnega, polnega življenja in tipično ruskega.

A to še ni vse. Prvo umetniško in po obsegu veliko delo so njegove freske na stenah „Zgodovinskega muzeja“ v Moskvi: slike iz življenja naših prednikov v kamnati dobi. S temi slikami se je Vasnecov proslavil. In ko so iskali slikarja za novo kijevsko stolnico svetega Vladimira, je profesor A. V. Prahov, ki je vodil to stavbo, izbral ravno Viktorja Mihajloviča.

Stenske slike Vladimirske stolnice so največje in poleg „Sodnega dneva“ v Malcevski tovarniški cerkvi najdovršenejše delo ne samo ruske narodne, ampak najbrž tudi svetovne nabožne umetnosti. Emil Zola je nazval Vasnecovsko Mater Božjo „prvo izmed vseh Madon sveta“. Samo kdor je bil kdaj v Kijevski Vladimirski stolnici, lahko oceni vso veličastnost slik in genij mojstra. Pet let je delal neprenehoma in nazadnje je bil ustvarjen ta spomenik „večni in nevenljivi“ — ta bogati ruski narodni prinos v zakladnico svetovne umetnosti, o kateri je sanjal V. M. Vasnecov v začetku svojega umetniškega delovanja.

Petruška.

Car Emin, Viktor, Pod sumnjom. Roman iz tridesetih godina. Zagreb, Matica Hrvatska, 1918. 210 str.

Car Eminov roman „Pod sumnjom“ stoji z eno nogo v preteklosti, v dobi predmarčnega absolutizma in v začetku narodnostnega prebujanja, z drugo pa še bolj krepko v sedanosti, tako da bi človek mislil, da gleda sliko današnjih razmer, ako čita stavek: „Ima doista u nama nešto na pola gradjeno, nedovršeno. A ne samo u nama, već i na svojoj našoj zemlji“ (str. 29). V

✓ In tak človek - starček - nemo

bodočnost je meril roman tedaj, ko je bil napisan (ležal je že l. 1917. pri Matici Hrv.), danes, ko ga je Matica izdala, nam je takratna od malokoga verovana bodočnost postala realna sedanost, samo ožja, ko sen popa Andre „od Soče do Carigrada“ in ob polaganju temelja nismo zadeli ob „nekaj trdega, ob vero“, kakor se boji Lucijo, ampak ob imena, prestiž in ob nekatere razrušene „velike“ sanje.

V prvem delu romana prevladuje ljubezen, ki vede ženo v naročje moža brez obzira na smrtno kazen, s katero preti kruti predmarčni paragraf o karanteni. S tem od ljubezni diktiranim korakom pa spravi svojo ljubezen in svoje poštenje v nizkotno sumničenje. Ob tej trpeči ljubezni prevede Car roman komaj vidno na polje narodnega prebujenja in zanosa ilirskih dni. Oba motiva izzvenita v priljubljen, nekoliko romantično-sentimentalen akord solnčnega upanja in pričakovanja luči, ki jo naj prinese bodočnost s seboj.

Roman „Pod summjom“ ima par lepih strani, ki ga dvigujejo precej visoko nad nivo Car-Eminovih prvih romanov, ki niso bili literarni, ampak zabavna lektira z lokalno-patrijotično barvo. Prevsem nudijo užitek psihološke finese v ljubezni njegovih oseb in posebni žar južnega, primorskega temperamenta, ki drhti in trepeti nad to ljubeznijo. Razen tega se je Car jako spretno izognil nevarnosti, kateri lahko podleže pisatelj zgo dovinskih političnih romanov, namreč, da zagazi v politične tirade in da z umetniškega romana pade na stopnjo boljšega političnega uvodnika. Car se je tej nevarnosti izognil boljše, ko na pr. Bartsch. Pri njem je ves predmarčni absolutizem koncentriran v nečloveškem zakonu o karanteni in v preganjanju „prokletih karbonarov“. Toda i nečloveški paragraf stopa v primerno oddaljeno ozadje za ljubezen in preganjanje revolucionarcev se skriva za njihove cilje in ideale. To vpliva zelo blagodejno, posebno pri dobi, ki je že sama na sebi dovolj razvpita, tako da bi nadaljno razvpitanje čutili kot moteče.

Motijo pa v romanu nekatere posameznosti, ki ponekod kvarijo celotni vtis. Ako se človek uživi v umetniško pripovedovano idilo ponočne voznje po morju z vso čarobnostjo tišine in zvezd, ki spreminjajo morje v drugo nebo, pa naenkrat zadene ob salonski kompliment o angelu in očeh-zvezdah, vpliva to kakor curek mrzle vode, vkljub olajševalnemu momentu, da te komplimente govori v tridesetih letih prošlega stoletja mož, ki se je šele pred kakim dnevom poročil. No, v tem se mogoče kaže samo stilistična „romantična ironija“ pisateljeva. Enako nemilo dirnejo človeka razpravljanja, ki ležijo v območju moderne podedovalne teorije, ki jo sicer dandanes lahko najdemo v ustih vsakega inteligenta, ki pa je za tedanja dobo pač preveč moteč anahronizem. In končno se nihče ne bo brez oporekanja sprijaznil s Carovo osebo aktuarija Jereba. Ne mogoče zaradi tega, ker je Jerebov stari oče „vlival nekje na Kranjskem zvonove“, saj sami vemo, koliko birokratizma smo Slovenci posojevali doli na jug, ampak zaradi tega, ker je Jereb v tem romanu samem mnogo premalo birokrat, da bi odobraval mržnjo, s katero je okrožena njegova osebnost. Jereb kaže v svojem birokratizmu sicer dovolj konservativnosti in omejenega spoštovanja do svete osebe Njegovega Veličanstva, da bi se res lahko napravila iz njega figura, vredna zasmehljivega pomilovanja, toda premalo zavedne brezobzirnosti in trdosti in sploh vsega, kar daje besedi „birokrat“ njen pomen, da bi se mogla priznati antipatija kot upravičena. Moralist bila hko napisal ob osebi aktuarija Jereba dolga poglavja z refleksijami o da-

našnjem funkcioniranju državnega aparata in morebiti bi si celo zaželel nekoliko moderniziranih in še nekaj bolj konsekventnih Jerebov.

Dr. G. Čremošnik.

Župančič med Nemci. Ignacij Rebosu je v „Neue Wege. Blätter für religiöse Arbeit —“ Basel, R. G. Zbinden, X. Jg. 1916, str. 333 priobčil nemški prevod Župančičeve „Tisti“ (Lj. Zvon, 1916, str. 193). Za karakteristiko prevoda bo zadoščal prvi stavek: „Jener, der all unsere Dinge segnet — wann löst er sich aus unserem Boden?“

glavna (?)

== NOVE KNJIGE. ==

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico (*) označene knjige so natisnjene v cirilici):

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaje Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Fr. Kovačič. XV. letnik. Snopič 1—4. V Mariboru 1919. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 164 str. Letna udnina 10 K.

Kamničan. Izšel o priliki proslave 50letnega obstoja Narodne čitalnice v Kamniku 7. septembra 1919. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. F. 6 str.

Kassowitz-Cvijijić, Antonija. Vatroslav Lisinski u kolu Ilira. Zagreb 1919. Izdala Matica Hrvatska. 276 str. Cena 18 K, za člane 16 K.

Kovačič Antun. U registraturi. Roman. Drugo izdanje. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje „Matice Hrvatske“. 373 str. Cena 14 K, za člane 12 K.

Melik Anton. Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. zvezek. V Ljubljani. Založila „Tiskovna zadruga“. 228 str. 10 K. (Pota in cilji I.).

Millčinović Andrija. Mali ljudi. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 94 str. Cena 6 K, za člane 5 K.

Pisci, Noviji slovenski. Životopisi i izbor tekstova. Priredio Fran Ilešić. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje „Matice Hrvatske“. 274 str. Cena 10 K, za člane 8 K.

Predavanja, Pučka. Izdaje jugoslavenski akademski klub „Tomišlav“ u Varaždinu. Varaždin 1919. Sv. 1. (Korist gospodarskih zadruga.) 24 str. 1 K.

[Rožič Valentin]. Slovenski Korotan. Sestavil dr. Moravski. Izdalo in založilo Slovensko zgodovinsko društvo za Koruško. 1919. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 84 str. 4 K.

Shakespeare, William. Kralj Lear. Tragedija u pet činova. Preveo Milan Bogdanović. Zagreb, 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 195 str. 8 K, za člane 7 K.

Vjesnik, književni. Bibliografski list. Izdaje knjižara St. Kugli. Zagreb. Uređuje Dr. Vladimir Prestini. Tečaj XVI. Izhaja vsak mesec in stane do konca leta 4 K.

Tiskovna zadruga v Ljubljani

Sodna ulica šte. 6.

Nove publikacije:

Goncourt, Dekle Eliza, roman. II. zvezek Prevodne knjižnice.

Cena K 7.—, vez. K 9.50, po pošti K —.70 več.

Dostojevskega Besi, roman v štirih delih, nad 800 str. obsežen, v dovršenem prevodu Vladimira Levstika. Roman je izšel v dveh knjigah v novo osnovani seriji „Prevodne knjižnice.“

Cena broš. 30 K, vez. 37 K, po pošti K 1.40 več.

Stritarjeva antologija z obširnimi estetsko-literarnim uvodom urednika dr. Ivana Prijatelja, in z izborom najboljših Stritarjevih pesnitev, deloma naši javnosti dozdej še neznanih. —

Cena broš. 15 K, vez. 19 K, po pošti K 1.20 več.

A. Melik, Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev. I. del. Cena

K 10.—, po pošti K —.80 več.

A. Sič, O slovenskih narodnih nošah. Cena K 3.20, po pošti

K —.50 več.

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. I. Prijatelj.

I. zvezek, z urednikovim literarnim uvodom in komentarjem, obsega 528 strani. Vsebina prinaša mnogo novega iz mladostnih let Jurčičevega pisateljevanja. Cena broš. 12 K, s poštnino K 1.20 več.

Cvetko Golar: Rožni grm. Pesnik „Pisanega polja“ stopa s to novo zbirko nežnih, umetniško dovršenih pesmi v vrsto naših najboljših lirikov. Cena broš. knjigi 5 K, vez. 7 K, po pošti 70 v več.

Dr. Bogdan Drč: Dojenček, njega negovanje in prehrana.

Praktično navodilo za vsako mater, ki hoče vzrediti zdrave in krepke otroke. Cena 3 K, s poštnino 50 v več.

V zalogi je še: Milčinski, Tolovaj Mataj. Vez. K 6.—, s poštnino 1 K več. — **Dr. Alojzij Zalokar, Ljudsko**

zdravje. Cena K 3.50, s poštnino 70 vin. več.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

sprejema naročila na vse tu- in inozemske časopise,
revije ter vse knjige.

OMLADINA.

Nove publikacije:

VLADIMIR LEVSTIK: **Zapiski Tine Gramontove.**

Cena broš. K 4·50 . . . . . Vez. K 5·50.

V. Levstik zastopa drzno tezo: „greh“ je predpogoj najvišje kreposti, brez odrešenja telesa ni odrešenja duše. Knjiga je polna psihologičnih fines; odlikuje se formalno po blestečem slogu, vsebinsko po sočnem, nadvse simpatičnem optimizmu, ki izzveni v visoko pesem o poslanstvu slovenske matere in poletu genija slovenske rase. — Za nedoraslo mladino se „Tina Gramontova“ ne priporoča; bral pa naj bi jo vsak, kdor išče v razmerju spolov višjega zmisla, in vsaka Slovenka, ki ljubi . . .

DR. JOŽA GLONAR: **Naš jezik.** . . . . Vez. K 2·50.

Nadalje priporočamo:

DR. R. NACHTIGALL: **Južno slovansko italijansko sporno vprašanje.** Cena brošuri . . K 1.—.

Spominu Ivana Cankarja (1876—1918). Ob smrti našega največjega prozaista izdali njegovi prijatelji. Delo je v prid Cankarjevemu spomeniku.

Cena . . . . . K 2.—.

MILKO BREZIGAR: **Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva.** Cena . . . . . K 5·50.

ALBRECHT: **Mysteria dolorosa.** Zbirka pesmi. Vez. K 3·50.

PUGELJ: **Zakonci.** 10 novel. Broš. K 3.— . . vez. K 3·50.

FLAUBERT: **Tri povesti.** Broš. K 2·30 . . vez. K 3.—.

ŽUPANČIČ: **Sto ugank.** Knjiga za mladino. . Vez. K —90.

LE BON: **Psihologični zakoni razvoja narodov.**
Broš. . . . . K 2·50.

DR. PRIJATELJ: **Aškerčeva čitanka.** Broš. K 3.—;
na finem papirju . . . . . K 5.—.

CHESTERTON: **Četrtek.** Fantastičen roman. Broš.
K 3.— . . . . . vez. K 3·50.

Knjige se dobe po knjigarnah (cene 10% višje) ali naravnost od „OMLADINE“, Ljubljana, poštni predal 87.